

ISSN:1308-2140

Volume 13 issue 26 Fall 2018

Volume
13/26
Fall
2018

TURKISH STUDIES

International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turks

SOSYAL BİLİMLER

SOCIAL SCIENCES

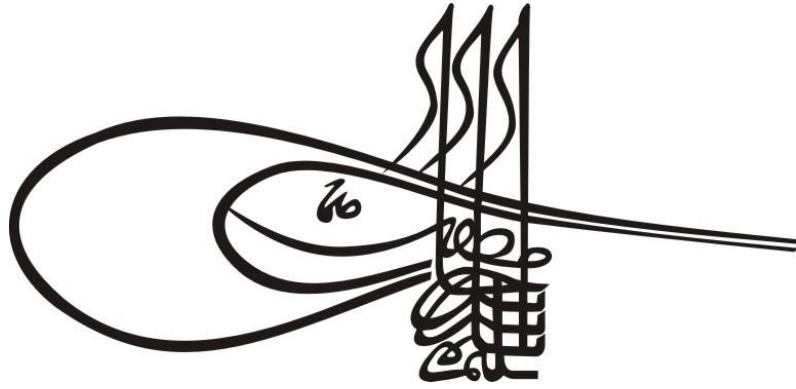
TURKISH STUDIES

Turkish Studies

ACADEMIC JOURNAL

**SOSYAL BİLİMLER
SOCIAL SCIENCES**

Turkish Studies Dergisi, üç ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. *Turkish Studies Dergisi*'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.turkishstudies.net'e aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez. Dergide yer alan yazıların dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indelere tanıtılması gibi işlemler İNTAÇ EĞİTİM DAN. ORG. ARAŞ. LTD. ŞTİ. tarafından ücret karşılığında yapılmaktadır. Dergide basım kararı alınan yazıların sahipleri yazıların tasarım, yayın ve indeks masraflarını İNTAÇ EĞİTİM DAN. ORG. ARAŞ. LTD. ŞİRKETİ'ne öderler.

Turkish Studies; EBSCO, DOAJ, ICAAP, Scientific Commons, MLA, ASOS, AMIR (Access to Mideast and Islamic Resources), Journal Directory, DJS (Dayang Journal System), J-GATE, Indeks Copernicus, Indeks Islamicus, PhilPapers, Research Bible ve ULAKBİM Tr Dizin indeksleri tarafından taranmaktadır.

ISSN: 1308-2140

Volume 13/26, Fall 2018

TURKISH

STUDIES

Sahibi

Prof. Dr. Yavuz ÜNAL

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Yayınevi / Publishing House

İNTAÇ EĞİTİM DAN. ORG. ARAŞ. LTD. ŞTİ.

Editör

Sibel ÜST

Alan Editörü

Ramazan BÖLÜK

Editör Yardımcıları/Assistant Editors

Mehmet Burak ÇAKIN

Esra KİRİK

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ali AKAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma S. KUTLAR OĞUZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	Uluslararası Balkan Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan K. TAVUKÇU	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz ÜNAL	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Caner KERİMOĞLU	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. M. Vefa NALBANT	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Dursun Ali TÖKEL	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Ü.

Danışma Kurulu/Board of Advisory

Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL	Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AYDIN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ	Maltepe Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut KARABEY	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Genel Koordinatör/General Coordinator

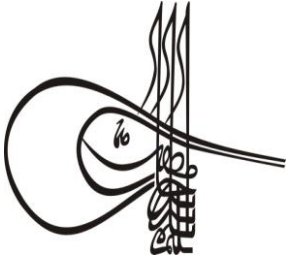
Yavuz ÜNAL

Dış Temsilciler Koordinatörü/General Coordinator of Foreign Editors

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Turkish Studies

Volume 13/26, Fall 2018

Turkish Studies

Social Sciences

Volume 13/26, Fall 2018, p. 789-810

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14657

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Kasım 2018

✓ Accepted/Kabul: Aralık 2018

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet VURAL - Doç. Dr. Kemal BAKIR - Doç. Dr. Ahmet DAĞ

This article was checked by iThenticate.

İDEOLOJİLERİN GÖLGESİNDE ADALET ARAYIŞI: “ADALET YÜRÜYÜŞÜ” ÖZELİNDE FELSEFİ-SİYASİ BİR TAHLİL

Ahmet KESGİN*

ÖZET

Bu makalede siyaset tarafından kurulan ve bir araca dönüştürülen adalet olgusu ve mefumu üzerinde durulmaktadır. Adalet, siyasi bir ideal, hukuki bir olgu ve ahlaki bir erdem olmasına rağmen, modern ideolojilerden daha önceki zamanlarda en azından metinlerde öncelikle ahlaki bir erdemdir. Bu anlamda, adalet mefkuresi ve erdemi geleneksel anlamından önemli oranda değer ve anlam kayması yaşamıştır. Bu dönüşümün çeşitli sebepleri vardır ve bunlar arasında öne çıkan en bariz olanı, adaletin başka bazı durumlar için araçsallaşmasıdır. Modern zamanlarda adalet, siyaset için ne ahlaki bir mefkure ne de erdemdir. Öyle ki adalet, yeni siyaset tarafından kurulmakta ve araçsallaştırılmaktadır. Söz konusu siyaset türü endüstriyel siyaset olarak isimlendirilir. Bu makalede, ayrıca fikri bakımdan oluşan adalet anlayışı ve onun tezahürleri de değerlendirilmektedir. Bunları daha iyi izah edebilmek için özellikle Türkiye’de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin öncülük ettiği “adalet yürüyüşü” örnek olarak kullanılmıştır. Bunun için diğer tamamlayıcı örnek ise Fethullahçılık (FETÖ’nün ideolojisi) olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda sırasıyla aşağıdaki konular işlenmiştir: İlk olarak siyaset felsefesi ve siyasal ideoloji arasındaki farklar irdelenmektedir. İkinci olarak bir ideoloji taşıyıcısı olan modern devlet ele alınmaktadır. Üçüncü olarak makalede, “adalet yürüyüşü”ne yönelik genel bir çerçeve oluşturularak onu da değerlendirebilecek bir adalet düşünce çerçevesi belirlenmektedir. Bu durumda dördüncü değerlendirme konusu ise adaletin ne olduğu sorunudur. Son olarak adalet ve “adalet yürüyüşü” ile ideolojiler arasındaki ilişki tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Erdem, Adalet Yürüyüşü, Siyaset Felsefesi, Siyasal ideoloji, FETÖ, Fethullahçılık, CHP.

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, E-posta: akesgin@gmail.com

---

SEARCHING FOR JUSTICE IN THE SHADOW OF IDEOLOGIES: A PHILOSOPHICAL-POLITICAL ANALYSIS OF “JUSTICE MARCHING”

ABSTRACT

This article focuses on the concept and phenomenon of justice that is transformed an instrument and founded by politics. Although the justice is a political ideal, legal phenomenon and moral virtue, it was initially moral virtue at least in texts before modern ideologies. In this respect, the idea and virtue of justice is exposed to semantic shift and value from traditional meaning. There are some reasons for this transformation. There is a prominent reason for this transformation that justice is an instrument for other states. In the modern times, justice is not moral idea and virtue for the politics, however, it is founded and instrumentalized by new politics. The politics is named as industrial politics. In this article, the ideal justice perspective and its manifestations are evaluated. It has been used some current events such as Justice Marching guided by Republican People’s Party (CHP) in Turkey. Other sample is Fettushism (the ideology of FETO) argued in this paper. In the context the following topics are respectively discussed: First one is explained differences between political philosophy and political ideology. Second one is determined the place of state as a modern political institution. Third one is submitted a general framework for “justice marching”. Then, forth one is evaluated the question what justice is. Finally, justice and “justice marching” is discussed relations with ideology.

STRUCTURED ABSTRACT

This article focuses on the concept and phenomenon of justice that is transformed an instrument and founded by politics. Although the justice is a political ideal, legal phenomenon and moral virtue, it was initially moral virtue at least in texts before modern ideologies. In this respect, the idea and virtue of justice is exposed to semantic shift and value from traditional meaning. There are some reasons for this transformation. There is a prominent reason for this transformation that justice is an instrument for other states. In the modern times, justice is not moral idea and virtue for the politics, however, it is founded and instrumentalized by new politics. The politics is named as industrial politics. In this article, the ideal justice perspective and its manifestations are evaluated. It has been used some current events such as Justice Marching guided by Republican People’s Party (CHP) in Turkey. Other sample is Fettushism (the ideology of FETO) argued in this paper. First of all, differences between political philosophy and political ideology has been identified in this study, clearly.

1. Differences Between Political Philosophy and Political Ideology

Both search for a better and more functioning political order. However, the difference between them emerges as follows. Political philosophy while focusing on the universal, at the same time detects for

the place of virtues in the universal. Political philosophy proposes an idea, ideal, value and virtue in the context of “what it should be” and evaluates “what it is” accordingly. In fact, political ideology is different from political philosophy and it is more recent area.

Ideologies are not only fed from intellectual sources. They are also fed from non-scientific World views from various religious sources. However, the issues keep an ideology alive are its meeting the demands of definite group, class or a certain historical period and its functionality directing these demands (Kempski, 1997:502-503).

The modern state is an ideological phenomenon in a rate and it has institutions and practices of justice. Hence, modern state is evaluated deeply in this section.

2. State as a Modern Political Institution

The modern state is different from the past for various reasons. It manifests as a different experience from the previous political unions in terms of its source of legitimacy, context and actions. It is possible to state that the phenomenon of justice and its ideal are shaped according to this new situation.

With the emergence of the individual on a more secular ground, the state identifies the individual as a political agent and accepts him as the interlocutor. In this context, there are some citizens defined by the states and some qualifications states want to raise in citizens. This view is one of the distinctive properties of the modern state. All virtues, especially justice, can take a stand according to the ideological situation or stance prevailing in states. According to this, what is the place of “justice marching” in this picture?

3. A General Framework for “Justice Marching”

In the field of modern politics, it is possible to indicate emerging mentality area that constitutes not the power of justice but the justice of powerful. In what manner, does *justice marching* from Ankara to İstanbul led by Republican People’s Party (CHP) and its chairperson serve as a model for this issue? What is the fundamental meaning of this action named as justice marching? These questions are answered in this section.

Justice marching is mainly because of the manifestations of the problems in justice system caused by Fethullahism (the ideology of Fethullah terrorist organization/ FETO). The sincerity of marching becomes suspicious among masses since CHP staff requested the information and convictions from Fethullah terrorist organization that clashes with government in recent times. Then, what is the main problem in terms of “justice” in real? What is the meaning of this marching in terms of justice? In the manner of justice, what kind of a role this marching has?

4. What is Justice?

There are a lot of books concerning justice. In the writings of many thinkers like Plato, Aristotle, Ibn Miskawayh, Nasir al-Din al-Tusi, Kinalizade Ali, this principle is first of all moral virtue. in terms of political-legal issue, it was seen as the foundation for state in aforementioned tradition.

When the discussions on concept and phenomenon continuing over 200-300 years in Europe is taken into account, justice is seen as having intensive meaning store and it is a problem having various types. Thinkers like Marx-Engels, John Stuart Mill and Rawls defines justice according to their own ideas and ideologizes it.

In this manner justice marching is not related with the ideal and virtue of justice handled by political and moral philosophy. If so, what does provide a basis for his marching?

5. Justice Marching in the Shadow of Ideology and Justice

Political philosophy imposes, "what it should be" without regard to "what it is" Political ideology, however, looks at "what it should be" from what it is and it is primarily a part in what it is. Its power indicates that it has its own community. More clearly, ideologist sees everything allowable to take the opportunity to his/her hands. When catches the opportunity for instance it sees its ideological cadres in the justice system pretty legitimate. Here, the ideology, as the truth of its community; shouts, calls.

When justice marching is evaluated on this ground, it can be determined that the demand for justice is in fact directed towards the export of an ideology supply.

Conclusion

As it has been discussed, justice is initially moral virtue, philosophical value and political-legal phenomenon. When the politics comes to question, political philosophy and political ideology build and interpret this phenomenon by locating it in different ways. According to this idea, although justice is an aim and virtue per se, it is mostly constituted a philosophical background for this concept and produced philosophical approach. When the ideology comes to question, the effect of specific time and space is felt on the virtue and phenomenon of justice heavily. In ideology, justice is neither moral virtue, philosophical value nor a phenomenon dispensing justice. In this situation, justice is a sword cutting for its own community. It is the appearance and sharp-edge of the mentality seeing only itself as rightful in public. The decisions of justice system, which is constituted according to this basis, especially on political issues are always interrogated. The reference of Turkey's experience concerning this issue in the last century has a meaning merely in such a ground. It is necessary to examine a demand of Justice Marching emerged as a result of the problems in justice system over the last years as a manifestation of such a grounding.

According to this perspective, it is possible to conclude this article by the following questions: Does the invitation for justice marching have moral and philosophical depth? In this respect, is it possible for everyone and communities to participate in the invitation of justice instrumentalized by all that ideologies. All in all, if this invitation could lead to an internal enlightenment in firstly marching without support and noise of the agenda (but also aware of that), couldn't they have contributed the dry of a sea of mud causing of FETO on the justice (not parallel, but legacy) state system. Moreover, did the marching have such a purpose?

Keywords: Justice, Virtue, Marching Justice, Political Philosophy, Political Ideology, FETO, Fettushi, CHP.

Giriş

Makalede adalet mefhumu ve olgusunun modern dönemde siyaset tarafından kurulması ve bir araca dönüştürülmesi üzerinde durulmaktadır. Adalet mefhumu bugün ya *siyasi bir ideal* ya *hukuki bir olgu* ya da *ahlaki bir fazilet/erdem* olarak farklı alanlarda irdelenebilmektedir.¹ İdeolojilerin bu ayrışmaya özellikle siyasi ve hukuki alanlarda önemli oranda dahilidir. İdeolojiler öncesi geçmişte gerek Kadim Yunan filozoflarının gerekse Müslüman mütefekkirlerin metinlerinde öncelikle ve temelde *ahlaki bir fazilet* olarak ele alınır. Bu yönüyle adalete dair mefkure ve erdem alanı, modern dönemde geleneksel seyrinden önemli ölçüde bir “değer” kayması ve alan daralması yaşamıştır. Tıpkı felsefenin bütün ilimlerin anası olma özelliğini özellikle 19. Yüzyılda kaybetmesine (Gulbenkian Komisyonu: 2012) benzer şekilde adalet, siyasi-hukuki (ideal-olgu) alanda ahlaki bir fazilet olarak kabul gören kurucu vasfını kaybetmiş görünmektedir. Bunun sebeplerinden birisi adalet mefkuresinin başka bazı durumlar için araçsallaştırılmasıdır. Söz konusu dönemde adalet, siyasete rehberlik eden bir mefkure ve fazilet olmaktan çok modern mahiyetiyle siyaset tarafından kurulmakta ve kendisi için araçsallaştırılan bir duruma vaziyet etmektedir. Aynı zamanda ahlâki bir fazilet olarak bilinen adalet, siyaset-hukuk alanının kurucu paydaşı olmaktan ziyade, siyasetin almış olduğu yeni vaziyet ve ilişkilerde ancak araçsal bir meşruiyet kaynağı olmaktan öteye gidememektedir. Tabii buradaki siyaset olgusu, modern dönemin bütün yükünü edinmiş ve ‘endüstriyel siyaset’ olarak tanımladığım siyaset biçimidir (bkz. Kesgin, 2016).

Vurgulandığı üzere adalet, siyaset ve ahlâk felsefesi tarihinde önemli bir ağırlığa sahiptir. Modern Avrupa siyaset felsefelerinde ise bu ağırlık önemli oranda kaybolmuştur. Bu durum aynı zamanda modern dönemde ortaya çıkan ve bütün dünyayı tesiri altına alan siyaset olgusunun farklı ağırlık merkezlerine göre şekillendirildiğine işaret eder. Bu farklılığın önemli sebeplerinden birisi, siyasal alanda ortaya çıkan uygulamalara yönelik rehberliğin, siyaset ve ahlak felsefelerinin kadim birlikteliğinin aksine siyasal ideolojilere doğru kaymasıdır. Siyaset ile ilişkili olarak değerlendirilen adalet vurgusu ve talebi, siyaset felsefesi ve ideolojiler bağlamında birbirlerinden farklı muhtevalara sahiptir. Cumhuriyet Halk Partisi ve liderinin öncülük ettiği Ankara’dan İstanbul’a 2017 Haziranı’nda yapılmış olan “adalet yürüyüşü” bu farklılığın ortaya konulabileceği önemli bir örnektir. Makalede bu farklılık ortaya konulduktan sonra söz konusu yürüyüş irdelenmektedir.

Dolayısıyla makale felsefi ve siyasi bir tahlil girişiminde bulunmaktadır. Bu yönüyle özellikle seçmiş olduğu örnek sebebiyle kendisi de belirli oranda siyasi bir metin olarak algılanabilir. Kullanılan örnek(ler), günceldir. Güncel bir mücadelenin taraftarı olan bu tür örnekleri çeşitlendirmek ve çoğaltmak mümkündür. Eğer bu şekilde olsaydı, makale daha kuşatıcı bir metin haline gelebilirdi. Ancak bunun için bir makalenin sınırlarını da fazlasıyla aşması gerekirdi. Hem güncel olması hem de konuya belirgin bir örneklik sağlayabilmesi için seçilen örneğin yeterliliğini kabul etmek gerekir. Bu noktada göz önünde bulundurulması gereken şey, makalenin siyasi bir meseleyi tahlil ettiğiidir. Bu sebeple kendisi de zaman zaman belirli yerler ve şeyler işaret ettiğinin farkındadır. Peki, görünümü ve duruşu bu şekilde oluşan makalenin genel çerçevesi nedir ve konu nasıl örülmüştür?

Yüzyıllar boyunca öncelikle ahlaki bir erdem olarak siyaset felsefesinin merkezinde duran ve önemli bir ideal olarak tasvir edilen adaletin, modern zamanlarda oturduğu zemini belirginleştirmek için siyaset felsefesi ve ideoloji arasındaki fark ortaya konulmuştur. Ardından en azından taşıdığı bir ideolojisi olması hasebiyle modern devlet ele alınmaktadır. Zira bir fazilet ve ideal olmaklığın ziyade modern devlet için adalet, hukuki bir araç olarak devletin sahip olduğu ideolojiyi korur ve sürdürmeye meyillidir. Daha sonra “adalet yürüşü” bu çerçevede nereye oturtulabilir ise onun için genel bir zemin oluşturulmaktadır. “Adalet yürüyüşü” bu zemine koyularak değerlendirilmenden önce adaletin genel olarak felsefi ve ideolojik değerlendirilmelerine dair belirli bir tasvir ortaya konulmaktadır. Bütün bunlardan sonra “adalet yürüyüşü”nün ideolojilerin gölgesinde gerçekleşen bir

¹ Bu bağlamda adalet, siyaset için bir ideal, hukuk için bir olgu ve ahlak için erdemdir. Bu kavramların kullanıldığı yerlerde bu tasvir göz önünde bulundurulmalıdır.

yürüyüş olduğunu göstermek mümkün olmaktadır. Sonuçta modern dönemlerde adalet, (erdemli veya ideal) bir amaçtan ziyade araçsallaştırılmış hukuki bir olgudur demek mümkün olabilmektedir.

Şimdi siyaset felsefesi ve siyasal ideoloji arasındaki farklılık tespit edilmelidir. Zira bunlar arasındaki temel farklılıklara değinildiğinde sahip oldukları temel manalar, adaletin neye tekabül ettiğini daha kolay ortaya çıkartmaktadır.

1. Siyaset Felsefesi ve Siyasal İdeoloji Arasındaki Farklılıklar

Siyaset alanına yönelik olarak üç temel çalışma sahası olduğu kabul edilir. Bunlar sırasıyla siyaset felsefesi, siyaset bilimi, siyasal ideolojidir. Esasında bunların tamamı siyasal düşünceler tarihi içinde ortaya çıkan alanlardır. Burada konuyla ilgili olması hasebiyle siyaset felsefesi ve siyasal ideoloji üzerinde durulmaktadır.

Bu ikisi arasındaki ayrımın temelinde öncelikle bilgi felsefesi (epistemoloji) sorunu yatar. İdeoloji daha yakın zamanda ortaya çıkan bir siyasal olgu olmasına rağmen, söz konusu bilgi sorunu bakımından kadim bir tartışmanın parçası olabilmektedir. Buna göre Platon'daki haliyle bilgiye konu olan meseleler, doxa (zan, sanı) ve episteme (bilgi, akıl bilgisi, felsefi bilgi) olarak ikiye ayrılırlar. Sanı (bilgisi)'nin kaynağı daha çok duyu verileri, efsaneler, kanaatler, inançlar iken diğerinki ise akıldır. O sebeple Platon ilkini bilgi olarak kabul etmez. Siyaset felsefesi, öncelikle böyle (epistemik) bir bilgi alanında ortaya çıkar. Siyasal düşünceler tarihindeki yeri budur. O sebeple, her siyaset felsefesi bir siyasal düşüncedir, ancak her siyasal düşünce bir siyaset felsefesi değildir (Strauss, 1989: 15). Siyasal ideoloji de siyasal düşünce içinde bulunur. Öyleyse bunlar arasındaki fark nasıl tebarüz etmektedir?

İlkin belirtmek gerekir ki, her ikisi de daha iyi ve doğru işleyen bir siyasi düzen arar. Adalet, eşitlik, özgürlük gibi birtakım faziletler, her ikisinin de üzerinde durduğu ve idealini aradığı erdemlerdir. Ancak aralarındaki fark şu şekilde ortaya çıkar: Siyaset felsefesi; külli (tümel) olana odaklanırken aynı zamanda bu tür faziletlerin küllinin içindeki yerinin tespitini önemser. Sözelimi adalet denen fazilet veya olgunun doğasını ararken, sistem içindeki yerini de sorgular. Başka bir ifadeyle siyasetin sınırlarını arayan siyaset felsefesi, bu tür faziletlerin siyasetin sınırları içinde nereye oturduğunu da belirlemeye gayret eder. Bu tür tekil/cüz'i fazilet ve olguların üzerine oturduğu zemini araştırmak siyaset felsefesinin işidir. Ayrıca, siyasetin diğer insan ve toplum faaliyet ve bilim alanları ile ilgisi, yine siyaset felsefesinin alanına girer (Miller, 1994: 77-78). Diğer taraftan siyaset felsefesi; "bir olması gereken" olarak fikir, ide, değer, erdem ileri sürer ve "olmakta olanı", buna göre değerlendirir.

Akıp giden zamanın ruhuna hakim olan ne var ise siyaset felsefesi, bundan etkilenmeden, olması gereken olarak ileri sürdüğü fikir veya fazilet doğrultusunda düşünmeye devam eder ve "olmakta olanı", elindeki o ölçüte göre değerlendirir. Oysa siyasal ideoloji, siyaset felsefesine göre farklı ve çok daha yeni bir olgudur.

18. Yüzyıl Avrupa entelektüel ortamında ortaya çıkan ide/oloji fikriyatı, bütün bilimsel çıkış iddialarına rağmen kısa bir zaman içinde (19. Yüzyılda) bugünkü manasına oldukça yakın sayılabilecek bir şekilde zuhur etmiştir. Bilgi kaynağı bakımından ele alındığında siyasal ideoloji; öncelikle siyasal düşünce tarihinde ortaya çıkmış olan her türlü siyasi düşünce, kanaat, inanç ve efsaneden beslenir. Diğer taraftan bir felsefi düşünce olmaması dolayısıyla yukarıda siyaset felsefesi için belirlenen çalışma alanları ile ilgisi yoktur. Siyasal ideoloji de bir ölçüde siyasal olanın doğası üzerine eğilir, ancak siyaset felsefesinden temel farkı, "olması gerekene" göre değil "olmakta olana" bağlı kalarak bunu ortaya koymasıdır. Siyasal ideoloji, akıp giden zamanın içinde kalarak bilgiye dönüşür. Diğer bir ifadeyle, zamanın ruhunun tesirindedir ve zamanının içinden konuşur. Ya onun yanında ya da karşısındadır. Belirli bir "kültür" ve mücadele içinde ortaya çıkar. Bu tesirlerden uzakta kalarak külli olan "bir olması gereken"den ziyade "ideolojik çevrenin olması gerekeni" vardır.

İdeolojiyi güdüleyen şey, olan-bitenden bağımsız bir idealin aranması değil, bizzat taraf olduğu mevziinin haklı çıkartılması arzusudur. O sebeple ideoloji öncelikle ve özellikle anlamaya değil yargılamaya programlıdır. Kendisinin elbette bir programı vardır, lakin çoğunlukla kendisini ortaya koymaktan ziyade, karşısındakinin eksik ve zaafı gibi olumsuz niteliklerine odaklanarak kendisine alan açmaya çaba sarf eder. “Kendisinin olduğu şey” ne kadar önemli ise “karşısında olduğu şey”den beslenmesi ondan çok daha önemlidir. Zira “karşısında olduğu şey” ile kendisini daha belirgin olarak ortaya koyar. İdeoloji, kendi programını daha yaygın bir şekilde kabul ettirebilmek için çeşitli araçları kullanmaktan geri durmaz ve bu yönüyle siyaset felsefelerinde ortaya çıkan fikriyatın yaygınlaşmasından ayrışır. Siyaset felsefeleri daha çok ilmi halkalar üzerinden gelişir ve yaygınlaşırlar. İdeolojiler, her şeyden önce mahalle kurmak ve hem mahalle içinde hem de karşı mahallelerle mücadele ederler. Ayrıca ideolojilerin bilgi kaynaklarından biri de zaten siyaset felsefeleridir. Dolayısıyla ideolojilerde bilginin kaynağının her şey olabileceğini ifade etmek mümkündür. Şu satırlar siyaset felsefesi ve ideoloji arasındaki farkı anlatması bakımından özet niteliğindedir:

“İdeolojiler yalnızca fikri kaynaklardan beslenmezler. Çeşitli dinsel kaynaklardan bilimsel olmayan dünya görüşlerinden de beslenirler. Ama bir ideolojiyi canlı tutan ve yaşamasını sağlayan şey belli bir grup, sınıf ya da belli bir tarihsel dönemdeki istek ve taleplere yanıt getirebilmesi ve bu istek ve talepleri yönlendirici bir işlevinin olabilmesidir. Bu nedenle ideolojiler sınıflar ya da toplumlarla birlikte doğan, gelişen ve bir tarihsel süreç içerisinde değişen istek ve taleplere göre yerlerini başkalarına bırakan düşünce yapılarıdır. Buna mukabil siyaset felsefesi, olması gerekeni ideolojiler üstü bir zeminde arar. Öyle ki siyaset felsefesi tüm etkinliğin anlamını objektif bir ölçüte dayandırmayı dener” (Kempski, 1997: 502-503).

İfade edildiği üzere siyasal ideolojiler siyaset felsefesinden de beslenir. Buna mukabil siyaset felsefesi, “olması gereken” ideal bir düzen arayışı olarak esasında olmakta olanın tesirine ideolojilerden daha uzaktır. Önceliği ve bir siyaset felsefesi olmasını sağlayan şey budur. Elbette siyaset felsefesi de belirli bir tarihsel bağlam içinde yaşayan insan tarafından üretilmektedir. Bu yönüyle o da kendi zamanının içinden konuşabilir, ancak aynı zamanda zamanını da içine alacak şekilde onun dışından da konuşabilir. Bununla birlikte siyasal ideoloji, modern dönemin son çeyreğinde ortaya çıktığı haliyle, siyaset felsefelerinden yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı farklı bir zeminde değerlendirilmektedir. Ayrıca, açık-gizli veya örtük bir şekilde de olsa, siyasal düzen arayan her siyasal düşünceye ahlaki bir zemin eşlik eder. Bu yönüyle modern dönemde ortaya çıkan bir siyaset türü olarak endüstriyel siyaset ortamında öne çıkan siyasal ideolojiler ile ilişkisinde bu münasebet, ahlakın aleyhine gelişecek şekilde ilerlemiştir. Bu sebeple her şey öncelikle siyasal ideolojiye nispet ile önemlidir ve ahlak gerekli ise ancak araçsal bir değeri haizdir. Bu minvalde ahlaki bir fazilet olarak “adalet”, siyasal ideoloji için “bir olması gereken” amaç değil ancak bir araç olabilir. İdeolojilerde amaç, öncelikle belirli bir ideolojinin teklif ettiği siyasi fikriyat ve düzendir. Bu yönüyle kendisinin dışındakilere kapalıdır. Ahlak yalnızca buna uygun hale getirilerek düşünülebilen bir araçtır. Temel teklif, adalet veya daha adil bir dünya dahi olsa, bu teklif, yalnızca sınırları, mahallesi belirli olan bir ideolojinin teklifi olabilir. Bu teklif ideolojinin sahip olduğu temel vasıf ve güdülerini taşımak zorundadır. Bütünüyle kuşatıcı olduğu varsayımına oturan ve bir ideolojik çerçeve ile öne çıkan adalet fikriyatı çevresinde oluşmuş siyasal topluluk (ideolojik halka), bu tekliflerinin karşılık bulabilmesi için ortaya koydukları çabaların sonrasında, öncelikle kendisi için bir adalet arayışına girmek zorundadır. Zira, uzunca zamandır bedel ödeyerek adalet dağıtacakları güce erişmiş olduklarını düşünecek ve ileri süreceklerdir.

Oysa adalet; siyaset felsefesinde herhangi bir çatışma, mücadele, iddia ve doğrudan mevzileşmenin bir unsuru olarak değil başka bir tarihsel koşula bağlı kalmaksızın doğrudan kendisi için aranan bir mefkure ve fazilettir. Bu minvalde külli bağlam içindeki neliği ve doğası gibi konular, herhangi bir ideolojik cemaate bağlı kalmadan düşünülür.

Bilgi felsefesi açısından tekrar özetlenecek olursa, siyaset felsefesi bir epistemik faaliyet iken siyasal ideolojiler doxa (zanlardan)'dan da beslenir. Siyaset felsefesi başından bu yana felsefenin çok eski bir konusu iken ideolojiler, siyasal düşünceler tarihi açısından eski alışkanlıkları olan bir tefekkür olmasına rağmen, fikri olarak yeni bir olgudur. Bu yeni duruma uyum sağlayabilecek ahlak anlayışları, yine bu yeni dönemde ortaya çıkmış ve yaygınlık kazanmıştır. Adalet, hem siyasi bir ideal ve mefkure hem hukuki bir olgu hem de ahlaki bir fazilet olarak bu süreçten payını almıştır demek mümkündür. Şimdi adalet mefkuresi, özellikle güncel siyasi talep ve mücadeleler ışığında, belirli bir oranda ideolojik bir aygıt olarak tecelli eden “modern devlet” olgusu ile birlikte irdelenmelidir. Zira çoğunlukla onun ideolojik iddiaları ve devlet olma niteliklerinin en önemli meşru aracıdır.

2. Modern Bir Siyaset Kurumu Olarak Devlet

Başlıktaki modern vurgusu, devleti modern dönemden önceki geleneklerden ayırıştırmak içindir. Modern devlet farklıdır. Meşruiyet kaynakları, kapsam ve eylemleri bakımından kendisinden önceki siyasi birliklerden ayrı bir tecrübe olarak tezahür etmektedir. Adalet olgusu ve idealinin öncelikle bu yeni duruma göre vaziyet aldığını ifade etmek mümkündür.

Siyaset alanı, tek tek failerin dokuduğu bir alan gibi görünse de başka bazı kurumlar, onun birer parçasıdır. Elbette bu kurumlar, failer ile kaim olmasına rağmen bireysel iradeleri aşan ve çoğunlukla kuşatan bir görünüm arz ederler. Bu kurumların başında, siyasal birliğin yönetiminde kendisine ortak kabul etmeyen devlet gelmektedir. Modern dönemdeki devlet, yüzyıllardır devam edegelen eski bir olgu değildir. Başka bir ifadeyle modern devletin muhtevası farklıdır. Üzerinde tecessüm ettiği meşruiyet zemini (toplum sözleşmesi, egemenlik, birey, anayasal sözleşmeleri vs gibi), söz konusu dönemin içinde mayalanmıştır. Bu bağlamda modern devlet, batı Avrupa zihni ve tecrübesi ile mayalanmıştır demek mümkündür. Sahip olduğu mana ve nitelikler açısından kendisini, daha önceki siyasal birliğin yönetimini elinde tutan siyasi geleneklerden ayrı kılar. Buna göre devlet, daha seküler zemine oturmuş olan “birey”in ortaya çıkması ile birlikte, onu siyasî bir fail olarak tanımlar ve kendisine bu haliyle muhatap kabul eder. Bu bakış açısına göre birey, doğası itibariyle ele alınarak temelde bir güç ilişkisi zeminine yaslanarak inşa edilir. Diğer bir söyleyişle (siyasal) birey, modern devlet tarafından bağlarından kopartılarak yalnızlaştırılan ve bu yeni haliyle bir uyruk haline getirilen sekülerleşmiş yeni insandır. Fikrin üzerinde şekillendiği tarihsel süreçte ortaya çıkan tecrübe, bundan çok farklı veriler sunmaz. Fikir de tecrübe de özü itibariyle Avrupalıdır. Devlet, bu bireylerden müteşekkil “toplum”lar inşa etmeyi de kendisine görev bilen siyasî bir birliktir. Gücünü temellendirirken daha otoriter bir zeminde ve sahip olduğu araçlar ile ifade eder ve bunu da gösterir. Ayrıca, eskisinden daha yaygın ve güçlü bir şekilde de iktisadî taleplerin ve ruhsatların teşekkülü ve takibi için çaba sarf eden bir organizasyondur. Bu sebeplerden dolayı yenidir, kuşatıcılığı ve kapsamı eski devlet yapılarından çok daha kudretlidir.

Bu bağlamda *devletlerin* tanımladığı *vatandaşlık* çerçevesi ve vatandaşlarına kazandırmak istediği birtakım nitelikler vardır. Bu görünüm modern devletin ayırt edici vasıflarından birisidir. Onun tanımladığı “makul birey”, uzuvları (yetkilendirdiği alt kurumlar) tarafından arzulanan ahvale dönüştürülmek istenir. Bu yönüyle devletlere özellikle modern dönemlerde belirli tonda siyasal ideolojik bir zemin hakimdir. Sözgelimi, “bir makbul vatandaş tanımı olan” Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1990'larda yine bir devlet kurumu olarak Yüksek Öğretim Kurumu aracılığıyla üniversitelerde başörtüsü kullanan öğrencilere uyguladığı durum, bunun için verilebilecek örneklerden birisi olabilir. Yine aynı dönemlerde devletin başka bir uzvu olan mahkemeler, devletin sahip olduğu temel ideolojik tavır ve davranıştan farklı adımlar atmamıştır. Burada devleti hükümetler yönetmekle birlikte hükümetlere aracılık eden kimi siyasi partiler, adeta devletleşmiş olan ideolojinin de taşıyıcısı olmaya devam etmektedirler. Devletin adalet kurumları, temelde haklı-haksız olanı ayırt etme maksadına matufen karar alma mercileri olmaktan çok hem siyasi hem de bazı “birey”sel haklar konusunda özellikle modern devletin sahip olduğu ideolojik amaçlar doğrultusunda hükümler verdiğini ifade etmek mümkündür. Devletlerin farklı tavır ve davranışları olsa da bütün dünyada buna

benzer temel manzaralar görmek mümkündür. Esasında 20. Yüzyıl, adeta ideolojilerin devletler ve sınıflar arası çatışmalara rengini veren bir yüzyıl olarak değerlendirilebilir. Tarihin gördüğü en yaygın ve kanlı zaman dilimi olarak tasvir edilmesi de mümkündür. O sebeple bütün fazilet/erdem ve değerler, esasında bu zeminde yeniden teşekkül ederken yine bu zemindeki vaziyet alışlara göre kendilerini konumlandırmaları söz konusu olmuştur. Başta adalet olmak üzere bütün faziletler, belirli oranda devletlere hakim olan ideolojik duruma veya duruşa göre vaziyet alabilmektedir. Devletlerin sahip olduğu yönetim biçimlerine göre bu durum daha yaygın veya dar alanlarda kendisini gösterebilir.

Devlet dışında başka siyasi birey ve kurumlarda da durum farklı değildir. Özellikle geçen yüzyıldan itibaren daha bariz bir şekilde siyasal ideolojilerin tebarüz ettiğini ifade etmek mümkündür. Bunun manası, ahlaka dair bütün faziletlerin siyaset ile bağı öncelikle böyle bir zeminde oluşmakta ve olgunlaşmaktadır. Hukuken meşruiyeti olan siyasi alanların yönetim biçimleri çeşitli olmak ile birlikte siyaset alanında bulunan (bireysel-kurumsal) failer, temelde iki görünüme indirgenebilir. Bunlar iktidar ve muhalefettir. Failerin siyasi alandaki bu konumları dahi, ilgili faziletleri nasıl algıladıkları ve uyguladıkları ile ilgili farklılık gösterebilmektedir. Dahası, dünün muhalifi muktedir olduğunda yine dün karşısında durduğu birçok faaliyeti uygulayabilmektedir. Zira, ya zamanın ruhu değişmiştir ya geçmişte muhalif olanın şimdi ruhu değişmiştir ya da kendi konusunu, siyasetin devinimini veya esas mevzuyu başından itibaren anlayamamıştır. Bu durum farklı değerlendirmeler ile izah edilebilir. Ancak bu tür durumların oluşması sürecinde, siyasi ideolojilerin sürecin en önemli paydaşı olduğunu hatırdan tutmak gerekir. Sonuçta ortamın bireysel-kurumsal faileri belirli bir ideolojik çerçeve ile hareket etmekte veya siyasi alanda kendi meşruiyetlerini inşa etmektedirler. Meşruiyetin yaygınlığı ne kadar büyürse toplumsal halka da o oranda genişlemeye eğilimlidir. Bu durumda “adalet yürüyüşü” gibi güncel siyasi olay ve olgular, bundan tamamen kaçınamayacaklarına göre, onları bu doğrultuda değerlendirebilmek mümkündür. Makalenin yukarıda belirtilen amacı doğrultusunda denilebilir ki; adalet mefkuresini bu bakış açısı içinde ele almak ve onun üzerindeki modern ideolojik ağırlığı tespit etmek önemlidir. Bu bağlamda öncelikle “adalet yürüyüşü” örneğine bir çerçeve oluşturulmalıdır.

3. “Adalet Yürüyüşü” için Genel Bir Çerçeve

Adalet yürüyüşü öncelikle bir adalet talebi maksadına matuftur. Elbette bu talebi, çeşitli zeminlerde irdelemek gereklidir. Yürüyenlere bu faaliyet, ayrıca sportif (vs.) katkı sunmuş olabilir ancak yürüyüşün esas nedeni adalettir. ‘O halde adaletin kıymeti nedir?’ sorusuna cevap aramak önemlidir. Öncelikle kısaca bunun üzerinde durmak gerekir. Adalet, insanlık tarihinin en asil ve ciddi faziletlerinden birisi olarak kabul görmüştür. Asil ve ciddidir, zira tarihin bütün koridorlarından seslenir. Bu seslerin birçoğu onun sade ve saflığından neşet eder. Zira herkes, ya doğrudan kendisini o adaletin büyük tualinde görmek ister ya da dolaylı olarak, öyle olmasa dahi “adil görünmek” arzusu içindedir. Çoğunlukla hükümdarlar dahi zalim bir hükümdar olarak anılmaktan ziyade adil olarak anılmayı yeğler. Sınırlı hayatlara sahip olan insanlar arasında dolaşan ve sınırsız bir hükümlanlık içinde kalacakları hissiyatıyla yaşayan muktedirler, kendilerinin ölümsüzlüklerini bu tür faziletler ile anılarak sağlamak isterler. Öte yandan sıradan bireyler dahi kendilerinin adil olduklarıyla ilgili kanaatlerin oluşmasından hoşnut olurlar. Bu bağlamda adalet olgusu ve fazileti, tarihte topluluklar ile başlayan eski bir geçmişe ait önemli bir meseledir. İlave olarak, adil olmayı emreden ve Kur’an’da geçen birçok ayetten birisi olarak Nahl Suresi 90. Ayet, en azından bu coğrafyada Cuma günleri camide namaz için toplanan Müslümanlar’a hutbede her hafta okunmaktadır. Müslümanlar için adil olmak, ilahi bir buyruğun vuku bulması manasına gelmektedir. O nedenle bu önemli olgu ve faziletin tarihsel ağırlığının ne kadar derinleşebileceğini belirlemek zor değildir. Ancak modern dönemde en azından metinlerdeki ağırlığından çok şey kaybederek nasıl araçsallaştırıldığı üzerinde durmak gerekir. Bu metinde bu araçsallaştırılma hali, bir güncel olay olan “adalet yürüyüşü”nün bıraktığı izler takip edilerek aranmaktadır. Bu haliyle modern dönem siyaset alanında *adaletin gücünü tesis eden değil güçlünün adaletini inşa eden* bir zihniyet alanının oluştuğunu göstermek mümkündür.

Modern Türkiye'nin kurulmasına öncülük etmiş, dolayısıyla devletin kurucu iradesini temsil eden, dahası kuruluş metinlerini hazırlayıp ona belirli oranda ideolojik bir çerçeve oluşturan ve günümüz siyasi hayatında hala belirli oranda ağırlığı olan CHP ve liderinin öncülük ettiği Ankara'dan İstanbul'a düzenlenen *adalet yürüyüşü* bu konuya nasıl bir örneklik sunar? Modern dönem siyasi alanlar, öncelikle ideolojiler tarafından parsellendiği için benzer değerlendirmeyi her yere uygulamak mümkündür, lakin söz konusu yürüyüş, yeni ve bariz bir örnektir. Ayrıca siyaset felsefesi ve ideoloji arasındaki farkın gösterilmesine de katkı sağlayabilecek yeterliliktedir. Modern dönemin içinde teşekkül etmiş olan ve oradan konuşarak ve eyleyerek bir ideolojik tutum geliştiren CHP'nin (ve aslında diğer bütün modern siyasi halka ve ideolojilerin) adalet talebi üzerinden adaletin araçsallaşmasını örneklemek meselenin anlaşılmasına katkısı bakımından önemlidir. Şimdi öncelikle bu olayı şu soruyu sorarak tahlil etmeye başlayabiliriz. "Adalet yürüyüşü" adı verilen eylemin temelde yukarıda oluşturulan çerçeveye göre sahip olduğu mana nedir?

Haziran 2017 tarihinde Türkiye'de adalet sistemine ve orada alınan birtakım (özellikle siyasi içerikli) kararlara eleştiri getirmek amacıyla CHP'nin öncülük ettiği "adalet" talepli yürüyüş, her şeyden önce bir "talep"ten çok, tıpkı modern kapitalizmin yaptığı gibi öncelikle bir şeyi "arz etmek" maksadına matuftur. Bu sebeple söz konusu "yürüyüş"ü, derin bir iç yolculuğun eşlik ettiği, tarihin başka zamanlarında icra edilmiş benzerlerinden ayıran çok temel bir farkı vardır. "Adalet" etiketli bu yürüyüş ile (örneğin) modern dönemlerde adeta birer varoluşsal ve siyasal buhranın simgesi haline gelen, İngiliz hükmü altında yaşayan Hindistan'ın kurucu lideri olan Hindu Gandhi ile Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ırkçılığa karşı mücadele yürüten Afro-Amerikan liderlerden biri olan Martin Luther King'in mücadeleleri ile nitelik bakımından değil de salt yürüyüş olması bakımından benzerlikler kurulabilir. Onların yürüyüşleri de modern dönemde oluşmuştur. Bu haliyle üzerlerinde siyasi alanda gelişen fikriyatın tesirlerini görmek mümkündür. Lakin onların yürüyüşleri tam bir varoluşsal mücadeleydi. Bunula "adalet yürüyüşü"nü kıyaslamanın faydası, Türkiye'deki yürüyüşe ait ideolojik zeminin sağladığı alışkanlığı daha sarıh bir şekilde ortaya çıkarmasına yapabileceği katkıdır. Zira maksat, benzermiş gibi görünen bu tür olaylar arasındaki ilişkileri değerlendirmek değildir.

CHP'nin yürüyüşüne dönülecek olursa; yukarıda özellikle "arz etmek" ifadesinin kullanılması, kapitalizmin en önemli araçlarından biri olan "arz-talep piyasaları"na dair alışkanlığı vurgulamak maksadıyladır. Buna göre kısaca izah etmek gerekirse; bu arz-talep ilişkisinde öncelik 'arz'ındır, dolayısıyla talep inşa edilmelidir. Bu haliyle mesele (adalet talebi) varoluşsal bir sorun değil, bir *propaganda* yönteminin kampanyası olarak değerlendirilmesi sebebiyle toplumun büyük çoğunluğundan destek görememiştir. Bu durum aynı zamanda adaletin ideolojik kamplaşmaların bir aracı haline dönüştüğünün de göstergesidir. Zira yürüyüşün karşısında duran kitleler de ideolojik bir zeminde durmaktadır. Aksi takdirde, yürüyüşe destek vermeyen toplumun daha büyük bir kısmı, adaleti talep etmiyor gibi görünmektedir. Oysa, mesele adaletin bizzat kendisi ile ilgili değildir. Söz konusu adalet dahi olsa, yukarıda ifade edildiği üzere savunulan şey hakkında samimiyet testi önemsenir. Samimiyet özellikle siyasi alanda, uzun yıllar sonucunda edinilecek bir fazilettir. Kazanılması uzun zaman alır.

Dolayısıyla bir arz-talep piyasası görünümünde gelişen "yürüyüş"ün, esasında insanların neyi talep ettikleriyle doğrudan bir illiyet bağı yoktur ve daha çok kendi tasarımı yaptığı şeyi (buna pekala ideoloji diyebiliriz) arz ederek, eylemin failinin kendi piyasa değerini arttırma derdi taşımaktadır. Bunu gözlemlemek zor değildir. Yürüyüşün içinden geçip gittiği irili-ufaklı şehirlerde yapılan yorumlar bu durumu anlaşılabilir kılmaktadır. Sözelimi, Ankara'dan İzmit'e geçerken Gerede girişine kadar ulaşmış olan yürüyüş ekibini takip eden araçlar arasında otobüslerin, karavanın, acil hizmet araçlarının ve lüks otomobillerin ilk dikkati çeken unsurlar olduğunu ifade edebilirim. Güzergahta bulunan Kazan, Kızılcahamam ve Gerede gibi yerleşim birimlerinde yaşayanlar, hiç şüphesiz yürüyüşün -görünürde- temel vurgusunun "adalet" olduğunu fark etmektedirler. İnsanlar, bu yürüyüşün toplumun büyük bir kısmı üzerinde önemli bir tesirinin olmayacağını farkındadır. Peki bu tesir neden oluşmamaktadır? Bu sorunun cevabı metnin sonunda sorduğumuz sorulara verilecek

cevaplar ile de doğrudan ilgilidir. Talep edilen adalet ile adaletin kendisi arasında bir fay hattı oluşmuş ise, ortada artık derin ideolojik yarıkların oluştuğu ifade edilebilir. Buradaki mesele, adalet üzerinde durularak izah edilebilir. ‘Yürüyüş, ideal veya bir erdem olan bir amaç olan) adalet ile mi yoksa ideolojik (araçsal) adalet ile mi ilişkilidir?’ sorusunun cevabını adaletin izini sürerek bulmak gerekir.

Yukarıda adalet için hem “olgu” hem de “fazilet/erdem” ifadesi kullanılmıştır. Adalet ilkin bir “olgu”dur, bu yönüyle siyasi-hukuki bir mefhumdur ve hukuk-siyaset gibi bilim dalları için önemli bir bilimsel meseledir. Bunun yanında kendi kurumlarına sahip toplumsal ve siyasi bir vakıadır. Öte yandan bir “erdem”dir. Özellikle ve öncelikle Müslüman toplumlar ve onların hafızalarında ahlâkî ve her açıdan temel bir erdemdir. O sebeple İslâm düşünce geleneğinde bir “olgu” olmaktan ziyade bir “erdem”dir. Bu, olgu olmağının meşruiyetini erdemden almak demektir. Dahası bu yönüyle bir inanç meselesidir. O nedenle toplum bu yürüyüşün böyle bir ahlâkî talep maksadı gütmeye kanaatindedir. Böyle bir durumda geriye ideolojik zaviye kalmaktadır. İşte toplum (yanında-karşısında duran), genellikle meselenin bu boyutunun farkındadır. Zira geçmiş tecrübeleri, zaten söz konusu ideolojik çatışmaların en çetinin adalet kurumları üzerinden (zaman zaman kampanya ve propaganda eşliğinde) yürütüldüğünü onlara göstermektedir. O sebeple, “adalet” için katlanılan onca sıkıntıya eşlik eden konforlu destek kuvvetleri, meselenin bir ahlâkî mesele olmasından çok modern siyasi-hukuki bir mesele olduğu yönünde algılanılmasına yol açmaktadır. Zaten bu tür siyasi-hukuki bir eylem, kısa zaman içinde icra edilip terkedilir ve bir siyasi propagandaya da ancak böyle hazırlanılır. Ayrıca propaganda yapabilecek araçlara sahip olunmalıdır. Dolayısıyla söz konusu siyasi-hukuki boyutu aynı zamanda felsefi derinlikten uzak olarak ideolojik bir kampanya görüntüsü vermektedir. O sebeple bir “kampanya”dır ve arz edilmek istenen bir emtia (mamul madde-adaletsizliğin hakim olduğu inancı) gibi, pazarda en verimli ve gürültülü bir şekilde pazarlanmış ve artık kısa zamanda da geçmişte kalmıştır. Karşıtlarının da onun böyle görünmesini sağlamak maksadıyla yürüttüğü karşı kampanya ise, sürecin aslında hangi zeminde geliştiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Diğer yandan yürüyüşte taraf olanların modern batı (merkezli) epistemolojisinin içinden konuştuğu fark edilebilir. Burada bireysel hak ve özgürlüklere yönelik olarak oluşan talebin daha seküler bir dil ile vurgulandığını tespit etmek mümkündür. Seslendiği toplumsal zeminin farklılığı sebebiyle doğrudan ve yaygın bir şekilde karşılık bulması kolay görünmemektedir. Oysa ahlaki açıdan oldukça önemli görülen bir “fazilet/erdem” adına arşınlanan yolların, toplumun büyük bir kısmında (başta yürüyenlerde olmak üzere) varoluşsal bir sarsıntı yaşatması beklenebilirdi. Bunun için öncelikli şart ise “adalet”e dair varoluşsal bir buhranın yaşanıyor olmasının gerekliliğidir. Bunun için adalet sistemi on yıllardır imkan da sunmaktadır. Uzun zamandır adaletle dair sorunlar hiç de azımsanmayacak kadar yaygınlık ve derinlik kazanmıştır. Ancak son dönemlerde yaşanan sorunların başında bugün bir terör hareketi olarak tanımlanan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) gelmektedir. Bu örgütün uzun yıllar çalışması sonrasında adalet sistemi özellikle son dönemlerde daha da tartışılan sorun haline gelmiştir. O halde sorunun kaynağı varoluşsal olmaktan çok ideolojik çatışmalardır.

Adalet yürüyüşü özünde, fetuşi (FETÖ’cülüğün ideolojik yapısı ve fikriyatına verdiğim isimdir) örgütlenmenin adalet sisteminde bizatihi oluşturduğu sorunların çözümü için atılan adımların tezahürlerine yönelik bir yürüyüşür. Tarihsel seyrine bakıldığında birbirleriyle ideolojik kan davası olduğu varsayılan iki hareketten birisi, diğerinin oluşturduğu ortamdan –ve onun neticelerinden- olumsuz bir şekilde etkilenmesine rağmen her türlü bilgi-kanaat kaynağı olarak onu kullanması da *sürecin* (ve yürüyüşün) *samimiyeti* ile ilgili olarak önemli sorunlar oluşturma imkanına sahiptir. Diğer taraftan yürüyüş, eğer yoğunlukla ideolojik bir zeminde teşekkül etmemiş olsaydı, başta adalet mefkuresi olmak üzere fikir hayatı için müktesebata önemli katkılar sağlayabilecek derinlikler taşıması söz konusu olabilirdi. Yürüyüşün temelde ideolojik bir adalet peşinde olduğu kanaati siyasal toplum tarafından öngörülmüş (hatta kabul edilmiş) görünmektedir. Öyle ki adalet, modern siyasi alanda genellikle olduğu gibi siyasi ideolojiler için araçsallaştırılmakta ve kullanışlı bir aparat olarak temayüz etmektedir.

Peki esasta *adalet* dair temel mesele nedir? Ayrıca bu yürüyüş adalet açısından ne ifade etmektedir? Adaletin neresindedir? Bu iki buçuk soru üzerinden birbirinden beslenen ancak ilkinin (adalet nazariyesinin) diğerini (güncel olanı) gereksizleştirmedeği; ikincisinin de ilkinin tamamen boğmadığı bir değerlendirme yapmak mümkündür. Öyle ki buradaki adalet talebi, siyaset felsefesi geleneğinin değerlendirdiği bir adalet midir yoksa siyasi ideolojik yükler ile şekillendirilmiş ve ideolojik heyecanlara kapılmış ve bu yönüyle önu-arkası-sağı-solu kapalı bir adalet talebi midir? Yukarıdaki genel izahat, bu sorulara cevap olabilecek bir tasvir olarak değerlendirilebilir ancak mesele genişletilip adalet, öncelikle siyaset ile ilişkisi bağlamında ele alındığında bu değerlendirmeye siyaset felsefesi ve siyasal ideoloji gibi iki farklı ve üst çerçeve rehberlik etmelidir.

4. Adalet Nedir?

Buraya kadar işlenen konunun bazı başlıklarında yer yer *adalet* hakkında tasvirler yapılmıştır. Siyaset felsefesi ve ideoloji ile ilişkisi ve *yürüyüşün* çerçevesi bakımından bunu yapmak önemlidir. Fakat yürüyüş için önemli olan bu ideal, olgu ve fazilet için genel bir çerçeve oluşturarak *yürüyüşün* bütün bu başlıklar açısından yerini tespi etmek ve değerlendirmek önemlidir. O sebeple en azından metinlerde geçtiği haliyle adaletin ne olduğu üzerinde durulmalıdır.

Tarih boyunca siyaset, devlet ve toplum üzerine yazmış olan birçok filozof, mütefekkir için *adalet*, en önemli siyasî-hukukî, ancak özellikle Müslüman mütefekkirler için en başta ahlâkî mefhumlardan biri olmuştur. Mesela Platon/Eflatun, *Devlet* adlı eserinde ideal toplum ve siyasi düzen metinlerinin merkezinde *adaleti* esas alır. Farklı düşünmeyen öğrencisi Aristoteles, bu konuda Müslüman alimlerin de etkilendiği bir filozoftur. Onun *Nikomakos'a Etik* adlı eserinde adaletle dair şu vurgusu, meselenin önemini gösterir niteliktedir: “Herkes insanların, adil olanı yapan insanlar olmalarını, adil eylemlerde bulunmalarını ve haklı şeyler istemelerini sağlayan huya ‘adalet’; aynı şekilde insanları haksızlık yapmaya ve haksız şeyler istemeye götüren huya da ‘adaletsizlik’ demek istiyor.” (Aristoteles, 1998: 88-89, V. Kitap). Yine o, *Politika* adlı eserinde de siyasi-hukuki bir olgu olarak adaletin, toplum ve devletin temeli olduğunu, devletin amacı ve onun egemen unsurları olduğu konusunu işler (Aristoteles, 1993). Müslüman alimler açısından yine siyasi ve hukuki bir olgu olmak ile birlikte temelde ahlâkî açıdan kurucu bir fazilettir. Dolayısıyla hem siyaset hem de ahlâk felsefeleri bakımından önemlidir.

Öyle ki her şey adalet ile kaimdir ve anlamlıdır. Bu bağlamda adaletin hem siyaset felsefesi hem de ahlâk felsefesi geleneğinde ana ve kurucu bir fazilet olarak önemli bir müktesebatın oluşmasına yol açtığı görülmektedir. Bu o kadar önemli ve merkezi bir yer tutar ki, yukarıda belirtildiği üzere camilerde dahi her Cuma hutbesinde adaletin Allah tarafından emredildiğini anlatan Ayet-i Kerime okunur. O kadar masum ve saf bir değerdir ki bu, söz konusu aynı ayetin içinde bir şeyin karşılık beklenilmeden verilmesi, yakınların gözetilmesi, iyiliğin emredilip kötülüğün yasaklanmasıyla birlikte zikredilir. Toplumsallığın, hem siyasi-hukuki temel bir olgu (adalet) ile kurulmasını emreder hem de onun sağlıklı bir şekilde işleyebilmesini sağlayacak “iyi niyet” ortamının tesis edilmesinin icaplarını yapmaya davet eder.

Burada Müslüman filozoflara genel hatlarıyla birkaç örnek vermek gerekirse, İbn Miskeveyh (940-1030)’in *Tehzibu'l Ahlak*’ı, Nasîruddin Tûsî (1201-1274)’nin *Ahlâk-ı Nasrî*’si, Kınalızâde Ali Efendi (1516-1571)’nin *Ahlâk-ı Alâî*’sine kadar birçok yerde bu ilke, öncelikle ahlaki bir fazilettir, siyasi-hukuki bir mesele olarak da söz konusu gelenekte mülkün temeli olarak görülmüştür. Mesela İbn Miskeveyh’e (ve diğerlerine) göre dört temel fazilet vardır: Hikmet, iffet ve cesaret yanında bunların birbirleriyle uyum içinde olmasını sağlayan kurucu fazilet olarak adalet öne çıkar (İbn Miskeveyh, 2013: 34, 39-41). Aynı vurguların Gâzâlî (1055-1111) tarafından da yapıldığını görmek mümkündür (Gazzâlî, 1985: III, 47). Kınalızâde de durum farklı değildir. Bu mütefekkirler üzerinde Platon ve Aristoteles tesirini görmek mümkündür. Ancak bu tesir ile birlikte mesele artık bir inanç halkasının da konusudur. Zira Kur’an ve Hz. Muhammed (as) bu konuda Müslüman siyasi-hukuki-içtimai tecrübesini yönlendiren ana kaynaklar olmak ile birlikte mütefekkirler de bundan tamamen

bağımsız düşünmezler. O sebeple adalet olgusu artık daha merkezi bir konumdadır ve bir inanç konusudur. Adalet böylece Müslüman tecrübesinde mülkün temeli noktasına gelmiştir. Bunlar ile vurgulanılmak istenen şey, adaletin kadim bir fazilet olduğu ve özellikle Müslüman tefekkür ve siyasi tecrübe geleneğinde çok önemli bir ağırlığa sahip olduğudur (Hadduri, 1991. Kınalızâde, tarihsiz: 93-95, 111-123). Müslümanların ikinci halifesi Hz. Ömer’in adaletiyle meşhur olması (kaldı ki Hz. Ömer ne Platon ne de Aristoteles’in fikriyatını bilmekteydi), bir Osmanlı Sultanı olan Süleyman’ın Kanunî lakabını alması, sürekli olarak bu hassasiyetin önemini göstermektedir. Diğer taraftan adaletin değerlendirildiği eserlerin öncelikle ve özellikle ahlâka dair yapıtlar olduğu akılda tutulmalıdır. Zira ahlâk, modern dönemin tasnifçi ve indirgemeci zihniyet dünyasının aksine, Müslüman toplumlarda hayatın bütünü (doğumdan ölüme) hemen her zemin ve zamanda kuşatan bir mesele olarak kabul görür.

O halde adalet, insanlığın ortak ve kıymetli temel siyasi-hukuki bir olgusu iken, Müslüman tefekkür (nazariyat) tarihi açısından aynı zamanda ahlâkî bir fazilet olmak ile birlikte adaletin uygulanması bakımından da çok güçlü çağrılara ve teşviklere sahiptir, demek mümkündür. Elimizdeki en eski metinlerde adaletin merkezi değerinin gösterildiğini tespit etmek mümkündür. Sözgelimi Platon’dan (zira onun özellikle siyasi metinlerinde) ziyade Aristoteles bu meseleyi ahlâk felsefesi kitabında derinleştirir (Aristoteles, 1998: V. Kitap). Ancak mesele felsefi bir konu olmanın ötesine geçememiştir. Zira mesela fikriyatının taşıyıcısı olarak görülen ve kendisinin bir öğrencisi olan (Büyük) İskender’in uygulamalarında adalet vurgusu öne çıkmış görünmemektedir. Öyle ki ‘İskender ne ile daha çok meşhur görünmektedir?’ sorusuna *adalet* cevabı vermek güçtür. O sebeple Aristoteles ve geleneğinde adalet meselesi daha çok felsefi bir mesele olarak görülürken Müslüman toplumlar için aynı zamanda dinî bir zarurettir. Bu sebeple oradaki ahlâkî derinliğe, adaleti ile öne çıkmış siyasî liderler katkı sağlamış ve sonraki kuşaklar için önemli bir miyar da olmuşlardır. Zira ahlâk; eylem talep eder, iyi niyet ve samimiyeti şart koşar. Elbette burada zikredilen ahlâk, ne Alman ödev (iyi niyetçi görünse de) ahlâkıdır, ne İngiliz (hazza dayanan) yararçı ahlâktır ne de Amerikan pragmatist (faydacı) ahlâk türüdür. Burada felsefi tartışması İbn Miskeveyh ile başlayan ve Ahmet Hamdi Akseki’ye kadar uzanan ve özü itibarıyla her daim aynı kalan ‘sorumluluk ahlâkı’ kastedilmektedir.

Adalet, Müslümanların siyasî uygulamalar bakımından tarihe mal ettiği en önemli fazilettir. Ancak uygulamada zaman zaman bunun tam olarak hakkının verildiğini iddia etmek, aşırı iyimserlik ile maluldür. Fakat, bütün uygulamalar için temel ölçüt (miyar), adalettir. Bunun manası, Müslüman toplumlar için mefhumun temel bir ahlâkî ve tabii ki siyasi-hukuki bir fazilet-olgu olduğudur. Temel hak ve özgürlükler, eşitlik vs. gibi modern Avrupa’nın yeni tanıştığı hakların siyasî-hukukî metinlere girmezden evvel ve belki de tek başına adalet, Müslüman toplumların hakimiyet kurduğu tarih ve topraklarda öne çıkan önemli bir fazilettir. Meşhur siyasetçilerden hemen hepsi, toplumsal dimağlarda özgürlükçü değil adil olup olmadığı ile belirginleşir. Adaletin Müslüman toplumdaki ağırlığını göstermesi bakımından şu ifadeler oldukça izah edicidir. Adalet burada 4 temel sütun üzerine oturtulan ve kaynağını tamamen Kur’an’dan alan bir fazilettir. Bu sütunlar, Said İbn Cubeyr’in, Halife Abdulmelik (öl. h. 85/m. 705)’in adalet kelimesinin manasını sormasıyla halifeye yazdığı mektupta özetlenmiş gibidir. Buna göre;

“Adl dört kısımdır: Öncelikle taşıdığı mana, Allah emrine (Nisa, 58: «İnsanlar arasında hükmettiğinizde, adalet ile hükmedeceksiniz») uygun olarak, karar vermede adalet; yani insaf demektir. İkinci mana, yine Allah emrine (En’am, 152: «Konuştuğunuzda ölçüyü aşmayın») uygun olarak kelamda adalet olunmasıdır. Adaletin üçüncü bir manası Bakara Suresi’nin 123. Ayetinde karşımıza çıkmaktadır, ki bu Allah emrine uygun olarak salâhın, felâhın (kurtuluş ve arınmanın) esbabına tevessül olunmasında adalettir (doğru davranışa yöneliş); «Hiç bir canın diğer bir cana faydasının erişmeyeceği, kimseden kefaletin kabul edilmeyeceği ve hiç bir şefaatin kimseyi kurtaramayacağı bir günden sakının!» Adaletin dördüncü manası ise Allah’a eş koşmaktan kaçınmaktır: «Ne var ki kafirler, O’na eş koşarlar» (En’am 1). (Aktaran, Hadduri, 1991: 24).

Görüldüğü üzere oldukça erken bir dönemde adalet kavramı ve mefkuresi, temellerini öncelikle Kutsal Kitap ile atmaya başlamıştı. Hal böyle iken, adalet kavramı ve fikrinin yaygın bir kabul görmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla adalet, siyasi-hukuki-ahlaki-içtimai ve inanç boyutları olan oldukça yaygın bir mesele olarak Müslümanların hayatının her alanında karşılığı aranan bir mihenkittir. Buna alışırsak şekillenen siyasi ve içtimai tecrübeler, artık burada oluşan miyar ile takip edilirler. Bu durum, adalet ile ilgili herhangi bir talebin ve mücadelenin samimiyetini de test edebilecek tarihsel bir tecrübeye dönüşmüştür, demek mümkündür. Adalet mefhumunun öncelikle ahlaki bir zemine oturmasında bu durumun önemi büyüktür. “Adalet yürüyüşü”nün içinde veya karşısında olanların tamamının, bu doğrultuda şekillenmiş bir iklimin oluşturduğu geleneğin taşıyıcısı olduklarını tespit etmek gerekir. Buna rağmen (modern) felsefi zeminde -özellikle günümüzde- oluşan çerçevesi ise karmaşık bir süreci anlatmaktadır.

Yeryüzünde -özellikle günümüzde- siyasi, hukuki ve ahlâkî olgu ve fazilet olarak dolaşımda olan mihver kavramların büyük bir kısmı, modernite tezgahından geçerek günümüze ulaşmıştır. Bu tür kavramların büyük bir kısmının vaftiz babası, batı Avrupa’dır. Özellikle 18. yy. Aydınlanma (tezhahı) bu bağlamda önemli bir zemin oluşturur. Bazılarını daha önce yapmış olduğum çalışmalar ile gösterdiğim (ilk dördü) şu kavramları buna örnek vermek mümkündür: Medeniyet (civilty), kültür (culture), birey (individual), imparatorluk (empire), hürriyet (freedom), eşitlik (equality) ve adalet (justice) gibi kavramlar, önemli oranda söz konusu tecrübenin yükünü almış ve günümüze ulaşmıştır. Yukarıda her ne kadar camilerde okunan Kur’an ayetinden bahsedilmiş olsa da kavrama dair günümüzde -hiç olmaz ise akademide- bilimsel çalışmalar ve tartışmaların önemli bir kısmı öncelikle sözü edilen batı müktesebatına ait olarak görünüyor. Modern dönem en azından siyasi alanda ideolojilerin hükmü altında ve adeta bir oyun alanı olarak tezahür eder. O sebeple adalet gibi birçok kavram bundan yeterince nasibini almıştır. “Adalet yürüyüşü” yukarıdaki vurguda ifade edildiği gibi farklı bir geleneğe yaslansa da bu yönüyle modern ideolojilerin gölgesi altında gerçekleşmiştir. Bu gölgeli alanı inşa eden çerçeve ise belirtildiği üzere Avrupa’dır.

Avrupa’nın kavram ve olgu üzerine yürüttüğü yaklaşık 300 yıllık tartışmaya bakıldığında sanki yoğun ideolojik (bu bağlamda özellikle son 150 yılı kastediyorum) anlam deposuna sahip, adeta binbir görünümlü bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela Marx-Engels’e göre adalet, kapitalist düzenin bir maskesidir. J. S. Mill ise adaleti, yararcılık anlayışı bakımından önemser. Adalet duygusu üzerinden bu meseleyi tartışır. ABD’li düşünür Rawls, liberal ideolojinin düşünürüdür ve adaleti de siyasi-hukuki olgu bakımından herkesin eşit haklara sahip olması olarak değerlendirir. Bunun yanında diğer temel ilkesi de ona göre adaletin diğer manasıdır. Buna göre toplumdaki sosyal ve iktisadi eşitsizlikleri herkesin faydasına olacak şekilde bertaraf etmek, adaletin diğer manasına işaret eder (Güriz, 2001). Bu örnekleri bu doğrultuda çoğaltmak mümkündür, lakin şu durum tespit edilmelidir: Modern dönem (özellikle ikinci yarısından itibaren) açık bir şekilde ideolojilerin, bu tür siyasi-hukuki (hatta iktisadi, toplumsal, ahlaki, tarihsel vs.) mefhumları, kendi temel varsayımlarıyla uyumlu olacak şekilde yeniden şekillendirmektedir. Batı müktesebat veya formasyon (form/ation, forma mentis) ile eğitim alan neredeyse batı dışı bütün toplumların bu sürecin tesirlerinden uzak kalabildiğini ifade etmek mümkün değildir. Peki siyaset felsefesi açısından adalet nasıl tasvir edilmektedir ve oradaki yeri nedir?

Siyaset felsefesi terkindeki siyaset kavramı işlevselliği, felsefe ise konuyu ele alış tarzını gösterir. Ele alış tarzı, hem köklere gitmeyi icbar eder hem de evrensel olmayı amaç edinmeye zorlar. Adalet mefhumunun tarihsel tecrübeleri ile onun metinlerde nasıl işlendiği, hangi temellere yaslandığının belirlenmesi bu bağlamda önemlidir. Yukarıda çerçevesi sunulduğu üzere tarih boyunca siyaset (ve ahlak) felsefesi alanında yazmış olan mütefekkirlerin önemli bir kısmı, adalet üzerine de yazmışlardır. Diğer taraftan, eski dünyanın felsefi alışkanlıkları içinde kalarak düşünen mütefekkirler, herhangi bir topluluk veya topluma bağlı olarak şekillenen adalete dair yazmış değillerdir. Onlar doğrudan adaletin sahip olduğu öz manayı (kendi olmaklığını, amaçlılığını) açığa çıkarma derdindedirler. Adalet bir şeye araç kılınarak değil bizzat kendisi bir amaç olarak kıymetlidir. Bu

durum elbette yalnızca tefekkürün başardığı bir şey değildir. Öyle ki adalet yıldızının parladığı tarihsel mekanlar ve zamanlar da vardır. Bunlar, adaletin kurucu fazilet olduğu tecrübelerde ortaya çıkmıştır. Örneğin, Fatih Sultan Mehmet 1453'te İstanbul'u fethettiğinde İstanbul'da kurduğu düzen ile 1492'deki İspanyol Ferdinand ile Isabelle'in engizisyonları ve Akdeniz'de kaderlerine terkedilen Katoliklerin dışındakilerin başına gelenler, adalet olgusunun hangi dimağ ve tecrübelerde daha fazla tecessüm ettiği için iyi örnekleridir. Her ikisi de aynı dönemlerde farklı siyasi birliklerin elde ettikleri askeri ve siyasi başarı sonrası yaşanan tecrübelerdir. Diğer taraftan buna benzer tarihi tecrübeleri, her daim güç ilişkileri bağlamında değerlendirip her birinin farklı tonlarda birbirine benzediğini iddia eden kişinin zihninde, modern aklın inşa olduğu epistemolojinin tesirini görmek mümkün olmaktadır. Oysa yukarıdaki iki örneğin aralarında ciddi nitelik farkları vardır.

Geleneksel olarak zikredilen adalet ile günümüzdeki “arz edilen” (talepmiş gibi görünen) adalet anlayışları arasında ne tür farklılıklar vardır? İçinde samimiyetin, ahlâkın ve felsefi kaygının olmadığı talep, ancak kördür ve söz konusu talep, başka bir şey satın alınmak için arz edilmek maksadını güder. Peki, soruya nasıl cevap verilebilir?

Hatırlanacağı üzere yukarıda felsefede “bilgi” ile “zan” ayrımını Platon üzerinden kısaca değerlendirmiştim. Buna göre adalet üzerine düşünen bir mütefekkir veya yürüyüşçü, eğer siyasi-hukuki bir adaletten bahsediyor ve onu arıyor ise, öncelikle zanlardan, ithamlardan, delilsiz iddialardan kaçınıp kaçınmaması onun samimiyetiyle ilgili olarak önemli veriler sunar. Doğrudan ve kesin bilgi (mantık, ve olgusal doğru) üzerine oturan “adalet” her daim “bir olması gereken”dir. Adalet üzerine yazılan bir eserin felsefi bir niteliği haiz olması, bu temel zemine yaslanarak mümkün olur. Siyaset felsefesinin bu tür bir meselesi ile uğraşan bir zihne “bir olması gereken” rehberlik eder. Adalet bu “bir olması gereken”ler arasında kurucu, çoğu kez kuşatıcı ve en öne çıkan bir fazilettir. Adalet üzerine düşünen veya konuşan kişi, güncel olgu ve olaylara bağlı kalmadan adaletin doğası üzerine geliştirmiş olduğu fikre sadık kalarak düşünürse, bu konuşmanın felsefi bir derinliği ve değeri olabilir. Kişinin felsefi derinliği olan bir adalet fikri var ise, güncel olgu ve olayları bu fikrin doğrultusunda değerlendirebilir. Zira onun zihninde “bir olması gereken” ideal bir fikir vardır, olay ve olguları her daim ona göre yorumlar ve değerlendirir. Bu ideal, ideolojilerin yaptığı gibi belirli bir mahallenin ideali değildir. Platon, Aristo, Farabi ve yukarıda adı geçen bütün kadim filozoflar, temelde bunu yapmışlardır. Onlar, yaşadıkları zaman ve zeminlerin farklı mücadeleleri ve çağrıları olmasına rağmen eserlerinden görülebildiği kadarıyla, adalet fikrine ve onun etrafında şekillenmiş olan düşünce geleneğine sadakatle bağlı kalarak, sözü edilen felsefi tutum ve tavra sadık kalmışlardır. Bugün bu çerçevede felsefi bir tanım yapılabiliyorsa, onların bu temel yaklaşımlarının öğreticiliği sebebiyledir. Bu geleneğe siyaset felsefesi alanında adalet mefhumu ve mefkuresine ahlâkın rehberlik ettiğini hatırlamak gerekir. O sebeple, Müslüman tefekkür (nazariyat) ve tecrübi (amelî) geleneği açısından adalet, her şeyden önce ahlâkî bir meseledir (Kınalızâde, tarihsiz). Ahlâkî bir mesele olması, en çok da onun hakkında konuşandan tam bir samimiyet ve ciddiyet istediği anlamına gelir. Müslümanların düzen kurduğu zaman ve mekanlarda bunun en önemli göstergesi, geçmişten o ana kadar ortaya koyulan eylemlerdir. İnsanlar, genellikle daha önceden atılan adımlar ve konuşmalar ile adalet savunucusunu test ederler. Bu bağlamda toplumsal hafıza, önemli bir samimiyet test alanıdır. O hafızanın beslendiği “ele verir talkını kendi yer salkımı” gibi çokça atasözü ve deyim olduğunu hatırd tutmak gerekir.

Söz konusu geleneğe, ahlâkî zaafı olan bir fikrin veya eylemin adalet üzerine yazması, konuşması veya yürümesi, ideolojik olarak istikrar sağlasa da yürüyenlere ideolojik alan dışında pek itibar kazandırmaz. Öyleyse yukarıda bahsi geçtiği üzere zanlar, ithamlar, ispatlanmamış bilgilerin üzerine inşa olmuş bir “adalet vurgusu ve talebi” (aslında arzı) veya “inancı,” bambaşka bir şeye işaret eder. İdeolojilerin parsellediği siyasal alanda ve onun bütün paydaşlarında bundan farklı bir ortam gözlemek zordur. Bu durum, yalnızca yürüyüş ile sınırlandırılacak bir konu da değildir. O sebeple yürüyüşte ortaya çıkan bir adalet talebi (aslında arzı), adalet görünümü başka bir amaca hizmet ettiği kanaatlerini kuvvetlendirebilmektedir. Yürüyüş, hiç şüphesiz tek başına kıymetli bir

eylem olarak görülebilir, ancak siyaset ve ahlâk felsefeleri açısından geride çok kıymetli bir tartışma alanı bıraktığı söylenemez. Sonuçta dünya üzerindeki bütün siyasi ortam, modern dönemin ikinci yarısında iyice belirginleşen ve yaygınlaşan *endüstriyel siyaset* ortamının arzları ile şekillenmektedir. Türkiye'deki siyasi ortamın bundan tamamen bağımsız olması mümkün değildir. Bu ortamda ortaya çıkan ideolojik kamplaşmaların varlığı aşıkardır. “Adalet Yürüyüşü”, tam da böyle bir ortamın sonucudur. Siyaset ve ahlak felsefesinden daha çok ideolojilerin gölgesinde gerçekleşmiş bir yürüyüştür, tespitini yapmak gerekir.

Siyaset ve ahlâk felsefecilerinin yüzyıllar boyunca önemseydiği ve sistemlerin merkezine koydukları adalet ağacının gölgesinde yapılan yürüyüşün, adaletin ilkesinin sahip olduğu yüksek manadan ziyade başka bir zeminde değerlendirilmesinin gerekliliği, yaşanılmakta olan sürecin mana ve mahiyetiyle doğrudan ilgili olması hasebiyle önemlidir. O halde, bu yürüyüş iki temel zemine (felsefî ve ahlâkî) oturmuyorsa, hangi zeminde gerçekleşmiştir? sorusunun cevabı yer yer verilmiş olsa da şimdi daha ayrıntılı olarak irdelenmelidir.

5. İdeoloji ve Adalet'in Gölgesinde Yapılan “Adalet Yürüyüşü”

Modern dönemde yaşayan (özellikle eğitilmiş olan) insanlar, batıya ait tecrübelerle yaslanan çelişkileri, kavgaları, değerleri kendileri ile birlikte adeta bütün dünyanın (hatta zamanla batı dışı toplumlarda kendi gelenekleriymiş gibi algılanılan) tecrübeleri ve meseleleri gibi kabul ederler. Bunların, bilim (öncelikle insan ve toplum bilimlerini kastetmekteyim) hüviyetiyle ocaklara, köylere, mahallelere, tüketimden üretim alışkanlıklarına, ahlâkî görünümünden siyasi fikriyata hemen her şeye tesir ettiği rahatlıkla görülebilir. Bu tesirlerin arasında “siyasî ideolojiler” en belirgin olanıdır. Bu arada bütün ideolojilerin formasyonunun Avrupa çıkışlı olduğu tespit edilmelidir. Bunun manası, ideolojilerin bir toplumsal, siyasal ve tarihsel tecrübesi var ise, bütün ideolojiler öncelikle ve aslında Avrupalı tecrübeye yaslandığı ve öncelikle orada okunup-dokunduğu anlamını taşır.

Burada siyasi ideolojilerin tarihsel geçmişi ve toplumsal yaygınlığından ziyade neye yaslandıklarını, nasıl ortaya çıktıklarını değerlendirmek yeterlidir. Yukarıda ifade edilen soyut çerçeve burada “adalet yürüyüşü” ile doğrudan ilişkisini tesis etmek maksadına matufen tekrar hatırlanacak olursa, siyasi ideolojiler hemen her şeyden beslenmektedir. Efsanelerden, ithamlardan, varsayımlardan, zanlardan vs.lerden beslendiği gibi bilimden, dinden, ahlaktan, tarihten de beslenebilirler. Bu bağlamda bütün siyasal düşünceler, siyasal ideolojilerin temel yatağıdır. Bunun gibi siyaset felsefesi de siyasal düşüncenin bir parçasıdır ancak yukarıda izah edildiği gibi, onun temelleri her şeyden önce akılcı bir zemine oturmak zorundadır. Ona güncel olay ve olgulardan bağımsız olarak şekillendirilmiş olan “bir olması gereken” rehberlik eder. İdeoloji de siyasal düşüncenin bir uzvudur, ancak onun beslendiği kaynağın yelpazesi çok geniştir ve olay ve olguların içinden konuşur, yazar ve eyler. Duyu(m)lardan beslendiği gibi akıldan da beslenir. Bu yönüyle moderndir. Bunu biraz daha genişletmek gerekir, ki adalet talebi ile yapılan yürüyüşün nereye oturduğu daha netleşsinsin.

İdeoloji, belirttiğimiz gibi siyaset felsefesi gibi “bir olması gereken” peşindedir. Bununla birlikte tek bir ideoloji yoktur. Mesela her birinin bir adalet tanımı ve talebi olabilir. Ancak siyaset felsefesi ile onların aralarında çok temel bir fark bulunur. Siyaset felsefesi, “olmakta olana” aldırmandan “olması gerekeni” vaz eder. Oysa *siyasal ideoloji*, olmakta olanın içinden olması gerekene bakar ve öncelikle olmakta olan içinde taraftır. Bu bağlamda *eli sopalıdır*. Elinin sopalı olması, bir mahallesi olduğu manasına gelir. Daha açık bir ifadeyle, ideolog eline fırsat geçmesi için her şeyi mubah görür ve bu fırsatı yakaladığında sözgelimi adalet sisteminde kendi ideolojik kadrolaşmasını meşru görür. Dahası ideoloji, ait olduğu mahallenin doğruları için bağırır, çağırır.

Diğer taraftan siyasal ideolojiler genellikle muhalefette iken yeryüzünde adeta cennet vadeder. Siyasi birer cemaattirler, inananları vardır ve daha da fazla çoğalmaya eğilimlidirler. Mevcut durumdan şikayet etmek, onu kötülüğün abidesi olarak betimlemek, siyaset felsefesinden ziyade ideolojinin işidir. İdeolojilerin vadettiği cennet, ifade edildiği gibi yeryüzü cennetidir. Bu cennet

vaadinin öncüleri ve “şehit”leri vardır. Bunlar yarı kutsal varlıklar haline dönüştürülebilirler (modern siyasal dönem adeta ideolojik ikonların, simgelerin, fetişlerin mezarlığı gibidir). Oysa siyaset felsefesinin buna benzer bir meselesi yoktur ve hakikati(ni) belirli bir zeminin (topluluğun/cemaatın/cemiyetin, paradigmanın) yargılarına inhisar ederek düşünme ve bunun için hakimiyet mücadelesi yapma eğilimi de çabası da yoktur. Sonuçta ideolojiler modern dönemin siyasal düşünce biçim ve teklif türlerindedir. Buna göre yukarıda adı geçen kadim filozoflar, aynı zamanda siyaset filozofları iken, modern Avrupalılar ise daha çok ideolog gibidirlere.

Modern dönemin öne çıkan vasıflarından birisi, bütün ideolojileriyle birlikte “pazar ekonomisi toplumu”nun inşasına yapmış olduğu katkıdır. Onun temel işlevselliği ise arz-talep piyasaları olarak tecessüm etmesindedir (Kesgin, 2016). Bu dönemde bir ürünün ortaya çıkış sürecinde olduğu gibi “siyasi bir fikir/ide-oloji” önce bir ocaktan çıkartılır ve orada pişirilir. Ayrıca o ocağın bir mahallesi vardır. Ateşi harlayan o mahallenin kendisidir. Oradan da pazarlama tekniklerini kullanarak o ideolojinin arzı söz konusudur. Dolayısıyla bir mahallenin kendi harladığı, pişirdiği ve ürettiği bir mamul madde veya (siyasileşmiş) fikriyat, artık mahallenin iddialarını, taleplerini, inançlarını, ahlâkını, alışkanlıklarını taşımak zorundadır. Arz edilen bu yeni ve öznel şeyin kabul görmesi ve piyasa yapması için artık mesele, kullanılan pazarlama tekniklerine kalmıştır. Bunun için kampanya yapılabilir, propaganda yürütülebilir. İşte bu durum ideolojik bir tutum ve davranış olarak görülebilir. Adalet yürüyüşü bu zemin üzerinde değerlendirildiğinde, burada ortaya çıkan adalet talebinin, aslında bir ideoloji arzının ihracına yönelik olduğu tespiti yapılabilir. Fakat bu arz tutkusunun daha sorunsuz ve evrensel görünebilmesi için evrensel bir fazilet olan şeye yönelen bir talep (adalet talebi) olarak tecelli etmesi gerekir. Sonuçta ideoloji bir mahallenin önyargılarını, niyetlerini, inançlarını, değerlerini yansıtır. Hal böyle iken bu arzın, evrensel bir niteliğe sahip olabilmesi bir yana evrenseli de kendi güncelliğinde (gürültüsü ve hengamesinde) hapsedtiğini ve onu dahi araçsallaştırdığını tespit etmek mümkündür. Bu bağlamda adalet talebi, zaman ve zemine bağlı kalmadan kuşatıcı bir evrensellik içermesi ve talep edenin yalnızca kendi mahallesi için değil bütün mahalleleri kuşatacak felsefi ve ahlâkî bir meşruiyet şeklinde gerçekleşmesi gerekirken, Batı merkezli hükmün geçerli olduğu modern dönemlerde durum bunun aksi yönünde cereyan etmiştir. Artık adaletin felsefi ve ahlaki (hatta dini) ağırlığından ziyade ideolojik bir “değeri” vardır.

Yukarıda da ifade ettiğim üzere modern öncesi veya onun kurduğu dünyaya henüz yabancı olan zamanların hükümdarı olan Fatih’in, İstanbul’u fethi sonrası ortaya çıkan toplumsal yaşamdaki manzara adeta evrensel, felsefi ve ahlâkî olan adaletin tezahürü gibidir. Bütün mahalleler (Ermeniler, Rumlar, Müslümanlar vs.) kendi olabilmış ve en önemlisi kendi kalabilmişlerdir. Bu durum Balkanlar, Kafkasya, Kuzey Afrikalar ve Arap topraklarında da bu şekilde tebarüz etmiştir. Osmanlı tecrübesinin devam ettiği modern dönemlerde Hindistan’dan Azteklerin Meksikası’na, İnkaların Güney Amerikası’ndan Apaçi-Çeroki-Nez Perce’lerin Kuzey Amerikalılarına, Afrikalardan Uzak Asyalara kadar dünyanın dört bir yanında sömürgecilerin ve soykırımcıların adaleti işliyordu (Kesgin, 2011). Mesela toprakları işgal altına alınmış olan Trablusgarplıların öncülerinin yetiştiği Senûsî hareketinin en önemli kahramanlarından biri olan Ömer Muhtar için kurulan İtalyan adalet mahkemesi de ona isyancı damgası vurarak onu idam ediyordu. Onlar ve onlar gibi olanların ideolojik ve ancak kendi mahalleleri için doğruları olan değerleri vardı. Oysa, adalet sistemleri aracılığıyla adalet dağıtarak idam ettikleri insanların topraklarını işgal etmiş güçler olarak oradaydılar. Tıpkı ABD’nin günümüz Irak’ında Saddam Hüseyin için yaptıkları gibi. Adalet (özgürlük, demokrasi vs.) dağıtmak için geldiğini iddia eden ABD’nin bölgeyi ne hale dönüştürdüğünü bugün daha teferruatlı görmek mümkündür (Kesgin, 2011). Adalet bu yeni tecrübeler ve elbette ideolojiler ile birlikte çağdaşlaşıyordu. Öyleyse adalet çatısı altında gölgelenen bu makalenin örneği olan “adalet yürüyüşü”nün buradaki konumu nedir?

Güncel olan bu durumu kendi tarihsel şahitliği ile şu şekilde tasvir etmek mümkündür: Türkiye’de devletin unsurlarından birisi de adalet bakanlığıdır. Hak/hukuk dağıtan veya bunların yargılanma süreç ve bürokrasisini organize eden bakanlıkların adı adalet ile tesmiye olunur. Söz

konusu bakanlık, önemli bir geleneğin üzerine oturur. Ancak siyasal olaylara karşı oldukça çekişmeli ve netameli bir sicili olduğu da muhakkaktır. Devletten talebi olanın değil bizzat devlet (güç) talebi olanın ilk olarak elde etmeyi istediği birkaç kurumdan birisidir. Dolayısıyla bunun manası bakanlığın ideolojilerin ilgisine mazhar olduğudur. Yakın tarihte buna çokça örnek bulmak mümkündür. Bunların arasında en bariz örnek Sosyal Demokrat ve Halkçı Partili (bugünkü CHP’li kadroların 12 Eylül 1980 askeri darbesinin yasaklamalarından dolayı kurduğu bir partiydi) Adalet bakanı olan M. Moğoltay’ın kendi parti örgütünde yaptığı bir konuşma bunun için iyi bir örnektir. Bakan, o konuşmasında adalet bakanlığındaki atamalar ile ilgili olarak örgütsel güdü ve kadrolaşmanın önemi ve gerekliliğini vurguluyordu (dunyabulteni, 2010). Koalisyon hükümetlerinde sözü edilen parti veya o gelenekten doğmuş partilerin öncelikle talep ettiği bakanlıklardan biri, öncelikle Adalet Bakanlığı idi.

Bununla beraber “ilerleme fikri” aydınlanma ile ortaya çıkan ve ideolojik örgüsü olan bir inancı temsil eder. Bu inanç, kendisini öncelikle “gericiliğin/irticanın” karşısında tahkim ederken adalet/hukuk sistemi ile temellendirilmekte ve bunun içtimai-siyasi-maarif gibi alanlarda tezahürlerine de sıkça rastlanabilmektedir. Bunların temelinde siyasi ideolojik tutum, kabuller ve fikriyat yatmaktadır.

Yukarıda ideolojilerin elinin sopa tuttuğu varsayımına adalet sistemi açısından bakıldığında yakın geçmişteki en önemli örneklerden birisi, *Milli Görüş* partileridir. Söz konusu hareketin lideri olan Necmettin Erbakan’ın 1990’lardan 2000’lere kurduğu iki (*Refah* ve *Fazilet*) partinin kapatılıp liderin hukuken (aslında siyaseten) yasaklı hale getirildiği olaylardır. *Fazilet Partisi*’nden doğan *Saadet Partisi*’nin oy oranlarının çok düşük düzeyde kalması sebebiyle hâkim (hem egemeni hem de hakimleri kastediyorum) ideolojik güç onu tehdit olarak görmüyordu. Aynı ideolojik güç, yine *Fazilet Partisi* sonrası onun diğer öncülleri tarafından kurulmuş olan *Adalet* ve *Kalkınma Partisi* (AK Parti)’nin 2008’de kapatılma sendromu yaşamasını sağlamıştır. Zira başlangıçta modern devlete hakim olan ideoloji, *Fazilet Partisi*’nin bölünmesi ve Necmettin Erbakan’ın tamamen yasaklanmasını arzulamış ve bu yönde hukuki kararlara imza atmış olmasına rağmen *AK Parti*’nin doğuşunu (kurulmasının ardından tek başına iktidar olmuştur) zımni olarak da olsa onaylamasına rağmen kısa zaman sonra yukarıda ifade edildiği üzere onu ve lider(ler)ini yasaklı duruma getirmek maksadıyla partiyi kapatma davası açılmıştı. Siyasi olarak görünür olan hakim ideoloji, bariz bir şekilde hukuk/adalet sisteminde tebarüz etmekteydi ve yargıçlar/savcılar, ideolojilere ait adalet anlayışının savunusunu yapmaktaydılar. Diğer taraftan ifade edilmelidir ki, söz konusu partilerin kendileri de elbette ideolojik bir zemine kendilerini yaslamaktaydılar. Bu bağlamda siyasi-hukuki ortam, adeta ideolojiler için bir çatışma alanıydı.

Sözü edilen ideolojik çatışma süreci içinde uzun zamandır “eğitim ve din hizmeti” görünümü organizasyon bir hareket, tam olarak bu ideolojik çatışmada *AK Parti*’nin siyasi başarıları ve yürüyüşüne yeri ve zamanı gelince eklenmiş ve zaten o zamana kadar devlette güvenlik ve adliye bürokrasisi başta olmak üzere kendine alan açarak ciddi mesafe de kat etmişti. Artık *Fethullahçı Terör Örgütü* (*FETÖ*) olarak belirlenen bu hareket, başından bu yana ideolojik iştahıyla, öncelikle ve özellikle güvenlik ve adli makamlara odaklanmış ve orada kendisine çok büyük alanlar açmıştı. Sonuçta dini ve milli duygulara seslendiği görüntüsü ile uzun zaman boyunca söz konusu alanlara ideolog yetiştirmiştir. Siyasi-hukuki güce yönelerek “Devlet” talebi olduğu aşık olan siyasi ideolojik bir hareketti (Bugün sözü edilen bu siyasi ideolojik hareket, *Fettuşilik* olarak müktesebata da girmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Kesgin, 2018). İdeolojilerin her şeyden beslendiği vurgusu hatırlanacak olursa, güç ilişkilerine girildiğinde meşruiyet kazanmak için her şeyden beslenildiğini tespit etmek gerekir.

İnsanların tek tek siyasi gücü elde etme talebi, özellikle demokratik yönetimi benimseyen siyasi birliklerde sistem gereği meşru olarak kabul görür. Ancak buna meşruiyet kazandıran bazı mekanizmalar vardır. Bunlardan birisi siyasi partiler kurmak ve iddialarını halka anlatmaktan geçer. Halk buna meşru araçlar ile yeterince destek verebilir ya da vermeyebilir. Bu *Fettuşî* hareket hiçbir

zaman böyle görünmediği gibi görünmek istediği de vaki değildir. Ancak hiçbir zaman siyasetten uzak durmadığı gibi onunla istediğinde veya yeterince güçlendiğinde aşikar bir şekilde kol kola ve omuz omuza yürümüştür. Makyavelizmin 20. Yüzyılda tecessüm etmiş hali olarak *Fettuşiliğin* temel çıkış ve hareket alanı eğitim gibi görünmesine rağmen, bundan temel murad ise eğitilmiş üyeler ile siyasi-hukuki bütün kurumları eline geçirmektir. Dolayısıyla siyasi güç elde etme çabası dışındaki diğer bütün görünüşleri birer araç (vesile) idi. Bu sebeple *Fettuşiliğin* eğitimden amacı, o güce giden yolu döşemektir ve kendi ideolojik davasına inanan diplomalı bürokratlar ile belirli bir meşruiyet çerçevesinde organize olmuş olan devleti, gayri meşru yollar ile ele geçirmektir. Amaç devleti ele geçirmek olunca, bunun meşru (programlar, projeler, mefkure, teşkilatlanmalar vs.) siyasi araçları olmasına rağmen onlar, bunu kurulu düzenin etkin parçası olan ne kadar meşru müessese var ise onları tek tek ele geçirerek hedeflerine gizlice ilerliyorlardı. Onların bu kadar gizlilik içinde yol almalarının ana sebeplerinden birisi, öncelikle karşılarında duran kurucu (özellikle CHP'nin içselleştirmiş görüldüğü) ideolojidi. Buna rağmen amaçları doğrultusunda oldukça etkili bir şekilde yol alan *Fettuşî* hareket ile siyasi iktidar arasında yaşanan alan çatışmasının sonucunda, zaman bugün itibariyle siyasi-hukuki-ahlaki bakımdan *Fettuşîlerin* gayri meşruluğunun tescillendiği bir sürece evrilmiş görünmektedir. Bu genel çerçeveden sonra *Fettuşiliğin* makalenin temel meselesi olan adalet meselesi ve *adalet yürüyüşü* ile ilgili boyutuna dönülmelidir.

FETÖ, devletin bütün kademelerinde etkinlik kazanmış üyelere sahip ve yolsuzluk görünümü uluslararasılaşan 17-25 Aralık 2013 olaylarıyla başlayarak günümüze kadar yaşanan bir dizi olayın sonucunda tescillenmiş bir teör örgütüdür. Kendileri dışında bunun aksini iddia eden yoktur. Bu konuda hem siyasi hem de toplumsal bir ittifak söz konusudur. 2013 sonrasında gelişen bazı olaylar bunun netleşmesini de sağlamıştır. Bunların başında Milli İstihbarat (MİT) tırlarına yönelik (devlet kurumlarındaki fettuşîlerin yaptığı) baskınlar, devlete ait ateşli silahlar dahil devlet içinde ve devlet gücüyle her türlü gayri meşru (gizli kayıtlar, kumpaslar, devlet memurluğuna esas alınan soruları çalan vs) araçların kullanımı, 15 Temmuz 2016 günü yaşanan darbe kalkışması. Bunların sonucunda görülmüştür ki devletin kurumlarında dokunulmayan (bazıları ise tamamen ele geçirilmiş olarak) kurum kalmamıştır. 20 yıldır lideri ve kendisinin bütün kökleri dışarıda bir terör örgütü olarak bugün tescillidir. Dolayısıyla FETÖ, artık hukuki-siyasi olarak tescilli önce millet sonra devlet sorunudur. Dolayısıyla onların sağlamış olduğu herhangi bir bilgi, kadim ayırımı ortaya çıkan haliyle bir bilgi (episteme) değil ideolojiler için bir propaganda (zan, doxa) malzemesi olarak değerlendirilebilir. Dünden bugüne gizli gündemleriyle milletin ve meşru devlet efradının arasına giren, öncelikle siyasetçilere yönelik kaset ve dinleme kumpasları kuran gayri ahlâkî (oysa kendilerine göre bir ahlâkları her daim vardı) birer işaretçiydiler. Öncelikle adalet ve güvenlik kurumları olmak üzere devletin birçok unsurunda, devlet yönetim yapısı dışında kalan ve dışarıda kendilerinin kurdukları hiyerarşik yapıya göre şekillenmiş ast-üst ilişkisine göre alınan talimatlar ile hareket eden bir örgütlenme kurmuş olan *fettuşîler*, muarızlarının aleyhine kullanılacak hazırlıkları fazlasıyla yapmışlardı. Bunun yanında diğer yerel (PKK, TİKKO, DHKP-C gibi) ve uluslararası (DAEŞ/İŞİD) terör örgütlerinin saldırıları altında geçen son 4-5 yıllık bir süreç yaşayan Türkiye, kendisini bunlara yönelik yoğun bir mücadelenin içinde bulmuştu. Bütün bunlara 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan ve milletin kahir ekseriyetinin devletin (ve elbette hükümetin) yanında durmasıyla başarısızlığa uğrayan darbe girişimi de eklendiğinde, devlet ve milletçe yaşanan sürecin manası, en azından sürecin hala tesirinde olan günümüz ile birlikte, siyasi-hukuki açıdan çok şey ifade etmektedir. Her an silahlı saldırılara maruz kalan Türkiye, enerjisinin önemli bir kısmını devletin birimlerinde ciddi bir şekilde zemin tahkim etmiş ideolojik birim ve bireylerin temizlenmesine ve cezalandırılmasına harcadığı görülmektedir.

Sonuçta yargı ve güvenlik birimleri başta olmak üzere, son dönemlerde *Fettuşîler*'in öncülük ettiği ideolojik çatışmaların sonucunda bütün devlet birimleri, ciddi sarsıntı geçirmiştir. Böyle bir ortamda, adalet sistemine iyi niyet ile yardımcı olma çabası içinde olmak, en azından adaletin geleneksel kodlarına göre “felsefi bir tutum” olarak değerlendirilebilir. Zira orada güncel olanın gürlütüsü içinde kalarak yine güncel olana rehberlik edebilecek bir tanım ve adalet mefkuresi ortaya

koymak mümkündür. Ancak darbe girişiminin üzerinden henüz bir yıl dahi geçmeden, devlet içindeki *fettuşî* hakimiyetini görmezden gelerek yapılan adalet yürüyüşü, bu meseleye dair manzara-i umumiyyeye şöyle bir çerçeve sunmaktadır: Yaşanan süreç, toplumsal-siyasal bir kriz sürecidir. Yürüyüş adeta kriz ahvalini ideolojik iddiaların daha yaygın bir karşılık bulabilmesi için fırsata dönüştürmeye çabalayan ideolojik bir mahalle sözcülüğü şeklinde cereyan etmektedir. CHP seçmeni olan kitlenin uzun zamandır, yüzde ikilik bir oynama dahi göstermeyen çakılı durumu, bunun dışarıdan her daim böyle algılandığını göstermektedir. Kaldı ki onlar da sözü edilen ideolojik zeminin bir parçası olarak siyasi alanda varlık göstermektedirler. Adalet sisteminin içinde bulunduğu ahvale olumsuzluk atfederek başlayan “adalet yürüyüşü”, bu yönüyle siyasi kitlenin çoğunluğu tarafından samimiyet ve ciddiyet testine tâbi tutulur. Bu test, siyasi bireylerin hafızalarında bulunan bilgi ve deneyimlerden faydalanır. Orada sözü edilen siyasi hareket (CHP) ve yürüyüşe öncülük eden bireylerin samimi ve ciddi olduklarına dair kitlesel oran ile ona atfedilen ideolojik tutum da o kadardır. Bunun diğer bir göstergesi ise adalet gibi bu coğrafyalarda tarihin en derin ve kuşatıcı faziletine yönelik talebin bizzat kendisi dahi kitleleri, söz konusu siyasi partinin iktidara taşınması için ikna etmiş görünmemektedir. Bu nokta dahi meselenin ne kadar ideolojik olarak algılandığının önemli bir göstergesidir.

İdeolojilerin bir diğer önemli özelliği de bir mahalleye ait olması ve mahallenin içinden konuşarak oraya karşı hassasiyetler göstermesindedir. Bu bağlamda CHP ve liderinin bu yürüyüşü organize etmesinin altında yatan temel muharrik, kendi partilerinin bir milletvekili ile ilgili yargının verdiği mahkumiyet kararıdır. Adalet yürüyüşü, bu karar sonrasında başlamıştır. Bu durum, adalet gibi ihtişamlı bir gerçekliği ve kıymeti, felsefi, ahlâkî derinliği ve kuşatıcılığından ziyade ideolojik heyecanlar ile yorumlandığının ve yalnızca mahalle için talep edilen bir şey olduğunun önemli bir göstergesidir. O sebeple, bu yürüyüşün ahlâkî ve felsefî temellerinin olmasından ziyade siyasi ideolojik bir yürüyüş olduğunu ifade etmek mümkündür.

Talep edilen adalet, siyaset felsefesinin tanımladığı adaletten çok, siyasal ideolojininkidir. Bu yönüyle de söz konusu ideoloji, adaleti kullanarak kendisini pazarlamaktadır, demek mümkündür. Bu talep özü itibarıyla kıymetli görülebilirdi ancak buna o kıymeti verecek olan şey, iyi niyetle hareket etmek ve ideolojik algılanmaktan kaçınmakla mümkündür. Zira adaletin bu topraklarda uzun ve derin bir geçmişi varken, ideolojilerin de uzunca zaman önemli bir sopası olarak kullanıldığı unutulmamalıdır. Bu iyi niyetin göstergesi de hatalı olduğu düşünülen uygulamalarda samimi bir şekilde uyarmak ve çözümler sunmaktır; bu ise FETÖ ve diğer terör örgütleriyle mücadelelerde daha hızlı adımlar atılmasını sağlamaya yönelik kolaylaştırıcı adımlar atılması için elinizdeki araçları kullanmaktan geçer. FETÖ'nün daha önce devlet içindeki nüfuzu sebebiyle elde ettiği bilgi ve belgeler (araçları), sorgulanmadan, doğruluğu teyit edilmeden yalnızca doğrudan siyasi netice almak için kullanılmış ise, yapılan yürüyüşün bu siyasi çatışmanın bir parçası olarak algılanması da söz konusu olmuştur. Burada elbette bütün ülke insanı kastedilmemektedir, ancak söz konusu yürüyüşte taraf olanların sayısı iktidar olmaya da yetmemektedir.

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de yaşanan darbe kalkışmasında halkın büyük bir kısmı sokaklara çıkarak darbeye karşı mücadelede saf tutmuştur. Böyle bir tecrübeyi yaşamış olan halkın öncelikle yaşadığı tecrübeye (hayatlarını kaybedenler de dahil) yönelik olarak yapılan “kontrollü darbe” açıklamaları, halkın söz konusu yürüyüşe mesafeli yaklaşmasının bir diğer sebebidir ve yürüyüşün katı bir ideolojik amaca matuf olduğu kabul edilmektedir. Son olarak *Fettuşîler* tarafından tamamen ideolojik bir alana dönüştürülen adaleti (ve sistemini), siyasi ideolojik sancıkların dindirilmesi için değil, bizzat ortamı kurutmak ve kendi asil ve asli bağlamına oturtmak için iyi niyetli çabalar içinde olmak gerekmektedir.

Sonuç

Görüldüğü üzere adalet; öncelikle ahlaki bir fazilet, felsefi bir kıymet ve siyasi-hukuki olarak da bir olgudur. Siyaset söz konusu olduğunda siyaset felsefesi ve ideolojisi söz konusu olguyu, birbirinden farklı olarak konumlandırarak kurgular ve yorumlarlar. Buna göre adalet, kendi başına bir amaç ve fazilet iken daha çok felsefi arkaplan kurgulanır ve onun hakkında felsefi bir bakış açısı inşa edilebilir. İdeoloji söz konusu olduğunda ise belirli bir yerin ve zamanın ağırlığı, adalet olgusu ve faziletinin üzerinde son derece ağır bir şekilde hissedilir. Orada adalet, ne ahlaki bir fazilet ne felsefi bir kıymet ne de adalet dağıtan bir olgudur. Bu durumda adalet ideolojinin ait olduğu mahallenin kendisi için kesen bir kılıcıdır. Yalnızca kendisini haklı gören fikriyatın sokakta ve alanda görünen ve keskin bir yüzüdür. Buna göre teşekkül etmiş olan adalet sisteminin verdiği özellikle siyasi meselelere dair kararları, her daim sorgulanır. Türkiye'nin son yüzyılda yaşamış olduğu buna dair tecrübenin karşılığı öncelikle böyle bir zeminde manasını bulur. Adalet sisteminde son birkaç yılda yaşanan sorunların bir neticesi olarak ortaya çıkan adalet yürüyüşündeki talebin öncelikle böyle bir zeminin tezahürü olarak ele alınması gerekmektedir.

Bu oluşturulan çerçeveye sadık kalarak şu sorular ile makaleye nihayet vermek mümkündür: Adalet çağrısı ve yürüyüşü, ahlâkî ve felsefi derinliği haiz midir? Daha açık bir ifadeyle bu talep ve yürüyüş, arz-talep piyasalarının alıp satabileceği dolayısıyla kampanya ve propagandaya dönüştürebileceği bir mahalle ideolojisi pazarlaması görüntüsünden kurtulabilmiş midir? Bu yönüyle siyasi ideolojilerin araçsallaştırdığı bir adalet talebine herkesin ve her kesimin katılması mümkün müdür? Hülasa, bu davet güncel gürültünün desteğine sığınmadan ve onu arkasına almadan (elbette onun da farkında olarak) yürünmüş ve müktesebata katkı sunacak şekilde öncelikle yürüyenlerde olmak üzere bir iç aydınlanmaya yol açabilmiş olsaydı, FETÖ'nün söz konusu açmış olduğu çamur deryasının kuruması için daha sağlam bir katkı sunma imkanı olamaz mıydı? Daha ötesi, yürüyenlerin böyle bir amacı var mıydı?

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür), Ankara, Ayraç Yayınları, 1998.
- ....., *Politika*. çev. Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
- Gazzâlî, Ebu Hamid (1985). *İhyâu Ulûmi'd-Din III*. (Çev. A. Serdaroğlu). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Gulbenkian Komisyonu (2012). *Sosyal Bilimleri Açın*. (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güriz, Adnan (2001). *Adalet Kavramı*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Hadduri, Macid (1991). *İslâm'da Adalet Kavramı*. (Çev. Selahattin Ayaz). İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- İbn Miskeveyh (2013). *Tehzîbu'l-Ahlâk (Ahlâk Eğitimi)*. (Çev. A. Şener vd.). İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- J. V. Kempfski, 'Siyaset Felsefesi', *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, der/ çev. Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1997
- Kesgin, Ahmet (2011). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye Siyasetin Pragmatik Temelleri*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- ..... (2016). *Endüstriyel Siyaset ve Ahlâk*. Antalya: Otorite Yayınları.
- ..... (2018). Haşhaşilikten Makyavelizme Modern Bir İdeolojinin Doğuşu. *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu*. Cilt 3. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire bşk. Yayınları.

-
- Kınalızâde, Ali Efendi (Tarihsiz). *Ahlâk-ı Alâ-i*. (Baskıya hazırlayan, Hüseyin Algül). Tercüman 1001 Temel Eser.
- Miller, Eugene F., ‘Leo Starauss, Siyaset Felsefesinin Yeniden Canlanması’, *Çağdaş Siyaset Felsefecileri*, der.A. De.Crespingy- K.R. Minogue, çev. Alaaddin Şenel, Remzi Kitapevi, İstanbul 1994
- Strauss, Leo, *An Introduction to Political Philosophy*, Wayne State Universty Press, Detroit 1989
- Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000.
- Erişim tarihi: 20.04.2018. <http://www.dunyabulteni.net/genel/105761/yargidaki-kadrolasmayi-baslata-isim-mehmet-mogultay>